

II RIIGIKOGU

4. istungjärk.

Protokoll nr. 101 (4).

1924 a.

II Riigikogu koosolek 8. mail 1924 a.
kell 10 homm.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **Fr. Akel**, välisminister **O. Strandman**, siseminister **Th. Rõuk**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **K. Kark**, sõjaminister **O. Amberg**.

P ä e w a k o r d:

1. Läbirääkimised välisminister **O. Strandman**'i erakorralise teadaande puhul.

2. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul järgmiste arupärimiste peale:

a) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimine ametiühisuste ruumide sulgumise asjus;

b) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühmade arupärimine 229 töölisühisuse sulgumise asjus.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma arupärimise peale maaseaduse § 11 ja § 12 põhjal wõõrandatud inwentaari eest tasumaksimise asjus.

4. Rkl. A. Jõeäär'i küsimine teedeministrile Rohuküla raudtee alla wõõrandatud maade eest tasumaksimise kohta.

5. Rkl. A. Jõeäär'i küsimine Wabariigi Walitsusele Tallinna laewaühisusele laenuksantud summa tagasinõudmise kohta.

6. Rkl. A. Kärner'i küsimine põllutöeministrile wõõrandatud Kaiu ja Karitsa mõisadest planeeritud normaaltaludele maasaajate määramise kohta.

7. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjaministeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade vähendamise kohta.

8. Kaubalaewade wõõra riigi alla ülemineku takistamise kohta käiwa seaduse tühistamise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Weberman**.

9. Narwa linna administratiivpiirkonna laiendamise seadus — II lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **O. Liigand**.

10. Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes — II lugemisel.

Töökaitse komisjoni aruandja **L. Johanson**.

11. Eesti-Soome wahel tsiivilprotsessi asjus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **J. Jaakson**.

12. Eesti-Rootsi wahel tsiivilprotsessi asjus sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **J. Jaakson**.

13. Ehitusseaduse § 177 täiendus — II lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **M. Juhkam**.

14. Awalikkude raamatukogude seadus — II lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **H. Bauer**.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **O. Köster**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wirma** wastuwõtmine. ma: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorra kohta sõna ei soowita, loen päewakorra wastuwõetuks.

Enne kui päewakorra juurde minna on sekretääril sõna teadaandmiseks.

2. Teadaandmine Sekretäär **T. Kalbus** küsimiste kohta, **Kalbus** (loeb): millele käiku ei Riigikogu juhatus on ole antud kodu- otsustanud Riigikogu korra § 95 põhjal. kodukorra § 95 põhjal käiku mitte anda:

Riigikogu liigete **M. Martinson**'i, **M. Laarman**'i ja **K. Tonkman**'i kolmele küsimisele 5. maist 1924 a. Rkl. **M. Martna** küsimisele 7. maist 1924 a. ja

Riigikogu liikme **J. Jürna** küsimisele 6. maist 1924 a.

3. Läbirääkimised **M. Martinson**
wälisminister O. Strandman'i era-
korralise teada-
ande puhul.

(põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu koosolekul 6. mail s. a. wõttis wälisminister Strandman erakorralise teadaande korras — Riigikogu kodukorra § 70. põhjal — sõna ajaleht „Kajas“ 4. mail ilmunud artikli, „Umpi“ esimesed keerdkäigud“ puhul ja seletas puhtwormiliselt, missugused määrused, kelle poolt ja missuguses „Riigi Teatajas“ awaldatud Joala — Kreenholmi — kangaste wäljamaal ületöötamise kohta. Teadaande lõpul seletab wälisminister: kuna mõlemad „Kaja“ toimetajad siin on, niihästi peatoimetaja, kui ka wastutaw toimetaja, siis teen ma ettepaneku läbirääkimisi awada, et nende seisukoha põhjendamist kuulda saada.

Riigikogu otsustab läbirääkimisi awada ja neid pidada järgmisel koosolekul.

Sel puhul oleks meil, ajaleht „Kaja“ peatoimetajal ja wastutawal toimetajal seletada:

Wälisministril on wõimalus ajalehtede kirjutusi õiendada ja ennast kaitseda, kui ta seda tarwilikuks peab, kas Riigikogu kodukorra § 70. alusel, kas awaliku seletuse andmise teel, wõi trükiseaduse põhjal. Missuguse tee wälisminister kõige paremaks peab, on arusaadawalt tema walida.

Meie, ajakirjanikkudena, peame oma mõtete ja waadete laialilaotamise, samuti enese ja üldiste huwide kaitse paremaks wõimaluseks oma ajalehe weerud. Trükiseadus, wõi ka toimetuse wastutulelikkus awab weerud ka neile, keda tarwilikus awalikus arwustamises puudutatud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Ei oska hästi lugeda, ei ole kodus läbi lugenud!) Senni ei ole Riigikogu kodukord meile, ajakirjanikkudele, wõimalust awanud walitsuse liigete ettepanekul kaitsma tulla Riigikogu kõnetoolilt oma kirjutusi, ja arwame, et seda ka tulewikus ei wõimaldata.

Sellepärast wõib oodata wälisminister meie seisukohta oma teadaande sisu üle „Kaja“ weergudel.

Alla kirjutanud: „Kaja“ peatoimetaja K. Einbund. „Kaja“ wastutaw toimetaja A. Tupits.

(J. Kukk, tõer.: Halwasti ette loetud! J. Wain, sd.: ...ja ettelugeja Martinson.)

Wälisminister O. Strand-
man: Austatud Riigikogu liikmed! Praegu, Riigikogu liikme härra Martinson'i poolt etteloetud deklaratsiooni worm käib õieti selle wastu, mis tema sisu on. Härra Martinson asub seisukohale, et asju, mis „Kaja“ ette on toonud, ei pea mitte Riigikogu kõnetoolilt selgitama. See seisukoht on täiesti loomulik ja arusaadaw ja wõib sellele seisukohale asuda. Keegi ei saa sundida ei härra Einbund'i ega härra Tupits'at, et nemad Riigikogu kõnetooli tuleksid ja siin asju seletama hakkaksid, mis nad „Kajas“ kirjutanud on. Kuid mina arwan, siis peab ka täiesti järjekindel olema, et kui täna on õigus „Kaja“ peatoimetajal ja wastutawal toimetajal Riigikogu kõnetoolilt deklaratsiooni ette kanda, siis samane õigus peaks olema ka teiste lehtede toimetajatel. Ja nii wõime kuulda, wõib olla, homme „Waba Maa“ toimetaja deklaratsiooni ja järgmisel päewal weel mõne teise lehe oma. Nõnda, et õieti Riigikogu kõnetool muutuks ajalehtedetoimetajate ja peatoimetajate deklaratsioonide ettelugemise paigaks. (Wahelhüüe põllumeeste poolt: Teie ju ise küsisite!) Mina isiklikult asun siin teisele seisukohale. Mina ei tahtnud härra Einbund'i ja Tupits'a, kui „Kaja“ toimetajate seletusi kuulda saada, waid, kuna nemad ka Riigikogu liikmed on, ja kuna „Kaja“ täiesti poliitiline ajaleht on, siis pidasin mina loomulikuks, et „Kaja“ peatoimetaja, kui ka wastutaw toimetaja, üks endine minister ja praegune Riigikogu liige ja teine Riigikogu liige, oma kodanliseks kohustuseks peawad sel puhul ka Riigikogus wälja astuda, et oma süüdistust põhjendada, et Riigikogul kui kompetentsel asutusel oleks wõimalus niisuguse süüdistuse kohta seisukohta wõtta. Seda ei ole aga tehtud. Kuid sellegi peale vaatamata luban enesele Riigikogu tähelepanu ja aega natukene wiita, et weel peale puhtwormilise wastuse selle küsimuse juures ka sisuliselt peatada. Ajaleht „Kaja“, — mispärast mina tarwilikuks pean just „Kaja“ juures peatada, seda olen juba endisel, kui ka tänasel Riigikogu koosolekul põhjendanud, — ütleb kõigepealt, et teataw määrus, mida härrad Hurt ja Westel on wälja andnud, on olnud ajutine ja tema üheks motiiviks on olnud, et Kreenholm oma riidetrükkimise ja wärwimise osakonna kiires korras sisse seaks. Kas see teade õige on wõi mitte, selle kohta puuduwad nii hästi rahaministeeriumis, kui ka kau-

bandus-tööstusministeeriumis igasugused teated. Kui härrad Westel ja Rostfeld rõesti Kreenholmi wabrikuga kokkulepele on jõudnud, et see määrus, mis kauba tagasiweo kohta anti, peab ajutine olema ja et Kreenholm'i wabrik peab teatava aja jooksul omale sellekohased masinad sisse seadma, siis oleks loomulik, et niisugusel läbirääkimisel oleksid jäljed järele jäänud nii hästi raha- kui ka kaubandus-tööstusministeeriumis. Ei saa nõuda, et uus minister, kes ministeeriumi juhtimisele asub, endise ministri käest kõigi asjade kohta seletusi, kui ka protokolle nõuab, sest niisuguste seletuste nõudmine wõtaks igatahes mitu nädalat aega ja ei ole ka mingisugust garantiid, et mõni asi ei unune ja mõni minister seletuseandmisest ei loobu. Minul paistab, et kui mina ametist lahkunud olen, siis ei ole kellegil õigus minu käest seletusi nõudma hakata. Kindel fakt on see, et nende läbirääkimiste kohta, kas neid on olnud ja mis nende tagajärjed on olnud, ei ole mingisuguseid ametlikka teateid olemas ei raha- ega kaubandus-tööstusministeeriumis. Wähemalt ei ole minu palwete peale, neid otsida, midagi leitud. Kui see määrus ajutine oli, siis oleks vähemalt võimalik olnud teda „ajutiseks“ määruseks nimetada. Määruse sisust ei ole ka näha, et ta ajutine oleks. Oleks wõidud ju selle määrusega mingisugune tähtaeg määrata, kas aasta wõi kaks, ja selle järele, kui tarwidus möödunud ehk kui Kreenholm oma korralduse teinud, siis teda ära lõpetada. Kui Kreenholm teatawaid kohustusi, mis tema oma peale wõtnud, täitnud ei ole, oleks võimalik seda määrust jälle ära muuta. Seda ei ole tehtud ja sellepärast ei olnud minul, kui kaubandus-tööstusministri kohustetäitjal, mingisugust wõimalust, nende motiividega, mis endisel ministril wõib olla olid, — kas need olid, seda mina ei tea, — seda olen lugenud ainult „Kajast“ ja „Kaja“ ei ole minule selles mõttes mingisugune ametlik dokument, mille põhjal wõiks teiste asjade kohta selgusele jõuda, — tutwuneda. Uus palwe on rahaministeeriumi tulnud ja seal teatawad korraldused tehtud, ilma et minul asjast aimu oleks olnud, enne kui kaubandus-tööstusministri abi Hurt seda minule ette kandis. Wõib olla, et see minu töö wiga on, et mina asja, mis minule ette kantakse, kohe otsustan. Ma wõin tõendada, et minu laua peal ega ka lauasahtlis ei ole ainustki otsustamata paberit. Kas see hea wõi halb on, seda näitawad muidugi tagajärjed,

aga et mina siin isiklikka huwisid oleks taga ajanud, seda ei ole, ja selle kohta oleks teil igal ajal olnud wõimalus selgusele jõuda. Härra Hurt on igatahes meie Eesti seltskonnas lugupeetud isik ja tema käest oleks wõidud selle kohta seletust küsida. Ka ei oleks härra Hurt esimesele määrusele alla kirjutanud, kui oleks mingisugune kahtlus olnud. Tema, kes selles asjas ise wõib olla läbirääkimisi pidanud, oleks pidanud kõigepealt selles asjas informeeritud olema, kuid härra Hurt ei tea mingisugusest kokkuleppest wabrikantide wahel. Tema on minule seda määrust ette soowitanud ja sellepärast mina, ära kuulates neid motiive, mispärast see tarwilik oli — ja tarwilik oli ta sellepärast, et wäljamaalt ei ole tihtipeale wõimalik seda riidet, mis sinna saadetud, 6 kuu jooksul ümbertöötatult kätte saada, — olin selle määrusega täiesti nõus, ilma et põhimõttelikult oleks uuesti küsimus arutamisele tulnud, kas neid soodustusi anda wõi mitte. Praegu seletati minule, et mitte ainult Kreenholm, waid ka teised wabrikandid riidet wälja wiiwad wärwimiseks, sest meie wärwimise sisseseaded olla mõnes asjas halwad.

Siis järgmine etteheide on see, et mispärast ei ole ministeeriumi tööstusosakonna seisukohta järele kuulatud. Ministeeriumi töö on tehniline ja kui ministri abi, kes selle töö oma kätte wõtnud, — tegelikult sain mina selle ministeeriumi juht olla ainult mõne päewa, — ja kes ise endise määruse alla kirjutanud, soowitab selle määruse tagasitoomise tähtaja muutmist, siis arwan, et moraaliselt ka ministri abi selle eest wastutab, kuna sisuliselt see ettekanne õige oli. Kas tema tööstusosakonnas käis wõi mitte, see on täiesti kõrvaline küsimus, kui aga määrus sisuliselt õige on. Mina ei karda kunagi siin tõtt ütelda.

Sellega on selgitatud küsimus, kas asi ainult kõrgemates sfäärides otsustatud, minu seletuse kohta on mul ametlikud paberid olemas ja ma olen heameelega walmis neid ette kandma. Ma ei taha nende ettekandmisega Riigikogu kinni pidada, kuid olen walmis neid härra Einbund'ile ja härra Tupits'ale käsitamiseks andma, et nemad selgusele jõuaksid, mis ministri abid selle asja käigu kohta seletawad. Sellega pean mina õieti selle asja minu poolt lõpetatuks. Kuna Riigikogu liikmed härrad Tupits ja Einbund asjas esinenud ei ole ei pea ka mina tarwilikuks selle asja juures rohkem peatada.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Võimalik, et asja sisu kohta sõna võetakse teiselt poolt, sellepärast peataksin mina asja puhtwormilise külje juures. Välisminister on võimalikuks pidanud Riigikogule esineda ettepanekuga, et kuna siin ühe ajalehe — „Kaja“ — peatoimetaja ja wastutaw toimetaja wiibivad, awada läbirääkimised tema poolt ülestõstetud küsimuse kohta ja pidada neid tänasel koosolekul. Niisugust korda meie Riigikogus pole senni weel näinud, pole näinud, et ühele osale ajakirjandusest võimaldatakse nende seisukoha kaitsmist Riigikogu kõnetoolilt, kuna teisele osale see mitte võimaldatud ei ole. Riigikogu päewakorras üle minnes otsustas läbirääkimisi pidada järgmisel koosolekul ja ütleb sellega ka omalt poolt, et tema välisministri ettepaneku, kahe tegeliku ajakirjaniku siinwiibimise puhul selles küsimuses läbirääkimisi pidada, õigeks tunnistab.

Sellepärast, lugupeetud Riigikogu liikmed, arwesse wõttes, et meie kodukord ei praegu ega ka tulewikus seda mitte ei võimalda, ei leidnud mina, kui välisministri poolt selleks tähelepanud lehe toimetaja, mitte võimalikuks niisuguse wormilise minu poole pööramise peale seda asja sisuliselt seletama hakata, sest mina arwan, et sellele asjale ainult puhtwormiliselt wõin ligineda ja et minul, kui ajakirjanikul, siin üles astuda võimalik ei ole. (A. Anderkopp, tõer: See on loomulik, Teie kõnelete Riigikogu liikmena.)

Ja nüüd edasi, härrad Riigikogu liikmed! Mis puutub asja sisusse, siis mina ütlen, selle kohta võetakse võimalikult weel sõna, aga see seletus, mis täna härra välisminister siin awaldas, see seletus peegeldab siiski selle asjaajamise iseloomustust sel ajal, kui kaubandus-tööstusministri kohustetäitjaks oli praegune härra välisminister ja nimelt iseloomustusi selle poolest: Otsustamisele ja allakirjutamisele tuleb wõrdlemisi meie tööstusele tähtis määrus, see määrus rändab nii imekiirelt ühest ministeeriumist teise... (M. Martna, sd.: Ja kui kiirelt Teie seda teete?) Noh, niisugust kiirust ei ole mina harilikult meie ametiasutustes mitte tähele pannud. Kolme päewa jooksul rändab asjaajamine kõik tarwilikud kohad läbi, selle aja jooksul wiiakse läbi määruse walmistamine ja allakirjutamine, kolme päewa jooksul on see kõik walmis tehtud ja mina arwan, et see küll

natukene kiire on. Siin oleks waja sügawamat mõtlemist. (M. Martna, sd.: Näituseks, härra Einbund, kui Teie mind kahtlustasite, küll Teie siis mõtlesite sügawalt!) Aga, kui Teie mind kahtlustasite, siis mõtlesite wist weel sügawamalt, härra Martna! Aga siiski, määrus teeb kolme päewa jooksul kõik tarwilikud reisirid ära, mis on kiirem, kui meil harilikult kirja käik, mis posti kaudu ühest asutusest teise käib.

Ja nüüd edasi, härrad Riigikogu liikmed! Kõige selle kiiruse juures on aga kannatanud tõesti meie tööstuse huwid, (M. Juhkam, tõer.: Kas mitte Zitron'i huwid ka siin ei kannatanud?)... ja selle peale pidime meie „Kajas“ tähelepanu juhtima. Kui nüüd härra välisminister seletab ja ütleb, et asjaajamine olewat sisuliselt õige, aga mingit alust ette ei too, mis näitaks, et see nõnda on, siis arwan mina, et kui ühe tähtsa küsimuse üle mõtlen, siis mõtlen ma ka selle seisukorra üle, mida see määrus muudab.

Edasi arwan, et selles uues majanduspoliitikas, millega wälja tuldi, oleks pidanud iseäranis kaalumise alla wõetama kõik wanad määrused ja oleks pidanud järele waatama, kas neid muuta wõib. Nüüd aga on selle asemel, et seda teha, tarwitusele wõetud niisugune kiirus, misugust kiirust meie senni ei ole oma ametiasutustes tähele pannud. (M. Martna, sd.: Teie olete täitsa oma mehe wastu!)

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on rkl. Ipsberg'il. (L. Johanson, sd.: Kas kullafond, Asserin, jne.!)

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on praegu kõne all küsimus, millest minu kui liht Riigikogu liikme arwamise järele mitte ei saaks nii puhtwormiliselt üle minna. Härra kaubandus-tööstusministri tolleaegne kohustetäitja härra Strandman wõttis ka sisuliselt sõna. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Tolleaegne, kas mitte ka praegune?) Teie peaksite teadma, et härra Baars on praegu kaubandus-tööstusministri kohustetäitja, härra Strandman oli selle koha peal wast ainult mõni aeg, kunni 12. aprillini. Nii siis, tolleaegne kaubandus-tööstusministri kohustetäitja härra Strandman tõendas, et asi on kõik täitsa korras. On määrus wälja

antud ja tema wastab täiesti endistele põhimõtetele ja ei ole nende rewideerimist ette wõetud. Ühe töösturi poolt on märgukiri antud, mis 5. aprillil on rahaministeeriumi tulnud, rahaministri abi härra Tombach on leidnud, et selles tolli suhtes mingisuguseid takistusi ei ole, on wastawa määruse wälja töötanud, teda härra Baarsi allkirjaga 8. aprillil kaubandus-tööstusministeeriumi saatnud, kus härra Strandman teda tol-samal päewal 8. aprillil alla on kirjutanud kaubandus-tööstusministri abi härra Hurt'i ettekandel. Selle määruse sisu on kõigile tuntud, wõi vähemalt peaks kõigile tuttaw olema. Tema sisaldab korraldust, et puuwillawabrikute toodangu toorest riiet wõib wäljamaale saata ümbertöötamiseks.

Mina kui endine kaubandus-tööstusminister olen kaubandusliikude, niisama ka tööstusliikude ringkondadega enam-wähem tuttaw, olen ka ise mõne tööstus-ettewõtte asutamise ja juhutamise juures tegew olnud. Arwan, et Riigikogu ehk lubaks minule selle määruse kohta mõni sõna sisuliselt ütelda. Pean ütleva, et tööstuse ringkondade huwid olid wäga elewil uute majandusministrite nimetamise puhul. Teie mäletate kõik, kuidas läinud aasta sügisel algas sõjakäik wana majanduspoliitika wastu, kuidas härra Strandman pörutas, et see wana poliitika ei kõlba kuhugi, teda peab igatahes rewideerimise alla wõtma. Kõik töösturid olid sellest huwitatud ja ootasid, et nüüd tuleb ometi midagi uut. Nüüd oleme juba kuu aega oodanud, aga kahjuks ei ole senniajani mingisugust uut sihtjoont näha. Tööstur on huwitatud siiski igast wäiksest awaldusest, mis uute majandustulpade poolt ilmsiks tuleb. Öeldakse — Ex ungue leonem — küünekesestki saab lõwi üle otsust teha. Lõwi on oma küüni wälja sirutanud, waatame, mis on selle küüneliigutamise tagajärg. Tööstus-kaubandusminister ütleb, et tema on täiesti tarwitanud neid põhimõtteid, mis endisedki ministrid on tarwitanud. Tema toob ette oma erakorralises teadaandes kolm määrust: 1) 1921 aastast, 2) 1923 aastast ja 3) 1924 aasta algusest. Esimesed kaks määrust on selle poolest iseloomustawad, et nad on wälja antud ilma mingisuguse tähtajata, see tähendab — puuwillatöösturitele anti õigus wäljamaale saata oma wabriku saadusi ümbertöötamiseks määramata aja peale. Aga kolmandas määruses on juba teataw kitsendus sees, wii-masel määrusel on juba tähtaeg, see tä-

hendab — tollaegsed kaubandus-tööstus-ja rahaministrid härrad Westel ja Rostfeld on juba seda määrust kitsendama hakanud. On määratud kuus kuud, mitte piiramata aeg, nagu esimeses kahes määruses, kus riide tagasitoomise aeg ei olnud kindlaks määratud. (W a h e l h ü ü e: Miks teist määrust waja oli?) Seda seletas teile endine härra kaubandus-tööstusminister, wõite temale veel küsimusi ette panna. Ma ütlesin, kolmas määrus sisaldas eneses teatawaid kitsendusi, ja oli wälja antud jaanuarikuul 1924 aastal, see määrus, mis härra Baars'i ja härra Strandman'i poolt alla kirjutati, on aprillikuul samal aastal maksma pandud.

Ma paneksin küsimise ette, nagu ka härra Einbund seda puudutas, kas tõesti uus minister peab wana jälgedes sammuma, kas siis tõesti temal oma otsustamiswõimet ei peaks olema. (A. A n d e r k o p p, t ö e r.: Kui wana jalgel käib, kas siis peab uus pea peal käima? M. J u h k a m, t ö e r.: Põllumehed on hakanud pea peal käima!) Seda järeldust wõite Teie, härra Anderkopp teha, et kui mina jalgade peal käin, siis peate Teie pea peal käima, wõite ju seda lõbu omale lubada, härra Anderkopp. Minul ei ole midagi selle wastu, meil on põhiseadusega kindlustatud liikumise wabadus. (M. M a r t n a, s d.: Näidake meile seda liikumise wabadust. N a e r.) Ma ütlen, majandusministril oleks wäga keerge olnud küsimust rohkem läbikaalumise alla wõtta, kas on meie praegune konjunktuur samasugune, nagu tema oli 1921 aastal, kui esimene määrus wälja anti. Selle aja sees on ju palju muutunud, meie äriline, meie tööstuslik konjunktuur on koguni teiseks läinud, ei olnud ju sel ajal töölistel tööpuudust olemas. Praegu on töötähtsuse küsimus päewakorral, neile antakse riiklikku abi, wisatakse miljonid wälja, aga kaubandus-tööstusminister katsub oma määrusi nii korraldada, et wäljamaa tööstusele teenistust anda ja meie oma tööstust sellest ilma jätta. Waadake, see on andeksandmata, nii lohakalt ei tohiks asju ajada. (W a h e l h ü ü e: Nagu Teie omal ajal ajasite.) Seda wõiks ju mõne teise käest oodata, aga mitte nende majandusministrite käest, kes uue majanduspoliitikaga Riigikogusse tulid, kes kõigele maale wekslid wälja andsid uue majanduspoliitika tulemise üle. (W a h e l h ü ü e t ö ö -

erakonnast: Aga Aseri asi?) Jätke see lobajutt Aserist, sellega Teie kaugele ei jõua, kui olete jõudnud, ma ütlen ainult, ma ei pruugi Aseri asjus mitte sugugi punastada. (J. Woiman, sd.: Teie üldse ei punasta.) Ütleme, et härra ministril oli, võib olla, suur poliitiline tegewus ja ta oli selle juures kinni, aga kui ta vähegi ajalehti oleks läbi sorinud, siis oleks ta mõndagi leidnud. Teie mäletate, kui siin hiljuti tõsteti ajakirjanduses suur kära selle üle, et üks sõjawäeline tellimine, kui ma ei eksi, kommutaatorid, väljamaale taheti saata. Ajalehtedes tõusis siis kohe kära, miks peame oma töötajaid tööst ilma jätma ja väljamaale tellimisi andma. Ajakirjanduse mõjuawalduse tagajärjel anti tellimine sisemaale. Oli veel üks sarnane juhtumine, nimelt Tartu uue silla ehitamise küsimus. Selle üle murti ajalehtedes väga palju piiksid, kas seda sisemaa või väljamaa firmale anda. Otsustatakse siiski sisemaa firmale ära anda, ehk küll väljamaa firma tööd mõni protsent odavamini oleks teinud.

Aga kõigest meie elulistest, majanduslikkudest nähtustest ei ole majandusministri kõrwu nähtawasti mitte üks sõnagi ulatanud. Nad poewad lihtsalt wanade ministrite selja taha. Vähe veel sellest, nad poewad veel wanade ministrite abide selja taha. Härra Strandman kriipsutab alla, et waadake, rahaministri abi härra Tombach ei leidnud selles suhtes mingit takistust ja siis tööstusministri abi Hurt'i ettekandel... Ma arwan, et kui kellegil vähegi julgust oleks, siis ei lubaks tema omale sarnast blamaashi. (Wahelhüüe tööerakonna ridadest: Mis Teie ise rääkisite sadamatehaste asjus?) Siis olin ma koguni väljamaal, ei saanud wastutada, ei kirjutanud alla ja ei lükanud süüd ka ühegi abi peale, nagu majanduspoliitika sihtiderajaja seda tegi. (Wahelhüüe: Kes selle resolutsiooni tegi, kui Teie väljamaal olite?) Ma ütlesin juba ja jään selle juurde, et see ei ole lõukoera teguwiis. Ei ole sellega kõik tehtud, kui tuldakse ja öeldakse: öte-toi, que je m'y metta, kasi eest ära, ma tahan asemele tulla, waid sellel on üks teine sõna veel — noblesse oblige. — Seda noblesse meie siin mitte ei näe. Nüüd edasi, härra kaubandus-tööstusministri kohusetäitja tõi ette, et tehnilistel põhjustel raske on kuue kuu jooksul ületöötatud kaupa väljamaalt

kätte saada. Ma ei pane härra Strandman'ile mitte süüks, et ta seda nii kergesti on uskunud. Härra Strandman ei ole mitte tehniker, ei ole sellel alal tööd teinud, ei tunne seda tehnikat ja ma olen sellega täiesti ühes nõus, et härra Strandman'i asemel oleks ka iga teine, kes tehnilist külge ei tunne, wõinud niisamuti sisse kukkuda. Aga niisugusel juhtumisel on olemas aparaat, kuidas seda asja lahendada. On ju ministeeriumidel oma nõunikud, oma tööstusosakond. Rahaministeeriumil on oma tollikomitee, kes tollisid läbi waatab ja kaubandus-tööstusministeeriumil on oma tööstusosakond, kellele niisugused küsimused arutada antaks. Härra Strandman ütleb puhtsüdamlikult, et määruse kirjutas alla rahaminister Baars ja saatis ta samal päewal allakirjutamiseks kaubandus-tööstusministeeriumile. Muidugi, kui rahaministeeriumis on määrusele alla kirjutatud 8-dal ja kaubandus-tööstusministeeriumis ka 8-dal — enne kella 4 — siis ei jää muidugi palju aega selle küsimuse läbikaalumiseks, ja ma arwan, et siin on tõesti suur wiga tehtud. Ma ütlesin juba, et meie töösturitele, meie maa etteewõtjatele ei ole see määrus mitte kasulik, isäranis nüüd muutunud konjunktuuri põhjal. Ta wõis 1921 a., kui ta esimest korda välja anti, otstarbekohane olla. Selle aja jooksul on aga wabrikud tekkinud, kes omale wärwimise, pleekimise ja teised sellekohased sisseseaded on muretsenud tooresriide ümbertöötamiseks. On olemas Sindi wabrik, kes omale suurepärase sisseseade on muretsenud. Tema tööwõime maksimum on 100.000 arsinat päewas. (J. Zimmermann, tões.: Kus kohal ta asub?) Igatahes lähemal kui Saksa maal. Teie olete sealpoolt pärit, Teie peaks seda väga hästi teadma. (M. Juhkam, tões.: Kelle taskus need aktsiad on?) Teil on oma spetsialistid selle jaoks, kes seda uuriwad, teil on walweliit käepärast. Mind wõörad taskud ei huwita. (M. Martna, sd.: Kelle taskust need olid, millega Teie Aseri läksite? L. Johanson, sd.: Teie erakonnas on veel suuremad spetsialistid.) Waadake, härra Martna, siin on ju nii laialt wõimalusi kõiki asju Riigikogu kõnetoolilt ette kanda. Olge lahked, tehke üks erakorraline teadaanne, ja ma olen nõus kõige üle seletust andma, mina ei puikle sugugi wastu. Lubage aga praegu käesolewa küsimuse juures täna edasi

minna, muidu läheb aeg liig pikale. Mina rääkisin Sind'i wabrikust. See wabrik töötab aasta jooksul 30 miljonit arsinat wälja. (M. Martna, sd.: Kas ta jaanuaris ei wärwinud?) Siin on weel teine wabrik — tekstiil, kelle tööwõime on vähem 5—6 korda. Härra kaubandus-tööstusministri asetäitja rääkis siin tehnilistest takistustest. No, waadake, wõtame ka kõige keerulisema protseduuri, mis tooresriide walmistegemise juures tarwiline on. Kui puuwillariie wabrikust wälja tuleb, siis on tema ümber-töötamiseks mitmed protseduurid tarwilikud, mis kunagi ei koonu ühe riidesordi peale. Wõtame aga näituseks juhtumise, et kõik on tarwis läbi teha ühe sordi kallal, seal oleks siis pleekimine, merseriseerimine, wärwimine, trükkimine ja appreteerimine, kokku wiis protseduuri. Meie maa sisseseaded tarwitawad selleks loomulikult üks kuu. Tähen-dab, et kõiki neid operatsioone läbi wiia, peab riie üks kuu wabrikus töös olema. Wõtame juurde wäljamaale saatmise, arwestame siia juurde praegused transpordi raskused Tallinnast kunni Rheinlandi wõi Shleesia wabrikusse, kuhu riidekangad saadetakse, siis läheb saatmine üks kuu, tagasi jõudmiseks üks kuu, nii wõiks 3—4 kuuga wälja saada. Kuid aeg on igaks juhtumiseks määratud kindlaks 6 kuu peale, ja ei wõiks mingit tarwidust olla seda aega weel pikendada 9 kuu peale, see ei ole tehniliselt sugugi põhjendatud. (Chr. Kaarna, töer.: Kas härra Ipsberg ka teab, millal see wäljamaa wabrik saab seda tellimist täitma hakata? Ega see wäljamaa wabrik ei oota, millal Kreenholm oma riidet sinna saadab.) Härra Kaarna, Teid kui töö-hoolekandeministri peaks huwitama tööolud ka wäljamaal, eriti Saksamaal, kus töökriis praegu suurem on kui meil. Wõtke wäljamaa ajalehed, sealt leiate, et igapäew lastakse lahti töölisi ja ametnikka sajadtuhanded, otsitakse tööd, tööpuudus on suur. Waadake, mis Teie toote praegu ette, see ei ole maksew praeguse aja kohta, wõib olla oli see 1921 a., siis kui see määrus wälja töötati, aga mitte praegu, kus Saksamaa wabrikud kokkuwarisemise eel seisawad. (E. Weberman, rhsw.: Kui kaua oodatakse Saksamaa kaupa? Kus on siis Teie tutwus tööstusringkondadega, kui Teie ei tea, kui kaua wäljamaalt kau-

bad tulewad?) Härra Weberman, ma ei kuule hästi, Teie pobisete seal alati oma ette. Igatahes tehnilisi ega majanduslikka põhjusi ei ole. Mul kahjuks ei ole andmeid käepärast, kui palju neid riideid on wälja saadetud, ehk on härra kaubandus-tööstusministril see teada. (M. Martna, sd.: Ta ei ole riideid wälja saatnud, waid riidet.) Kui soowite, wõite pärast redaktsiooniliselt parandada. (M. Martna, sd.: Ega ma Teie kõnes redaktsioonilisi parandusi teha ei wõi.) No, ma tänan Teid selle eest, et Teie seda siin waewaks wõtsite teha. Ma tahtsin öelda, et wälja saadetud on mitmed riidesordid. Ma ei tea mitte kui palju on wälja saadetud, kui see niipalju oleks, nagu meie wabrikud walmistada suudawad, siis teeks see wälja, rehkendades keskmiselt 6 marka arsina pealt, 216 miljonit Eesti marka, mis on wäljamaale läinud. Wõtame ka ainult umbes poole sellest, 100 miljonit, siis on ikkagi summa, millest just Teie seljataga seisjad töölised, härra Martna, — ilma on jäänud. (M. Martna, sd.: Miks siis härra Westel sellest ei kõnelenud? Chr. Kaarna, töer.: Kes selle riide wälja lasi?) Siin tulid targad mehed, kellel selge oli, et härra Westel kõigis asjas on eksinud, uus kaubandus-tööstusminister oleks pidanud selle määruse ära muutma, aga mitte pugema oma kaitsemiseks teise selja taha. Ma ei taha Riigikogu liigete aega kurjasti tarwitada, sest ma näen, et nad kipuwad minuga wäga jutu-ajamistele. (Wahel hüüe keskelt: Lõbusas asjas on ikka lõbus juttu ajada. J. Hünerson, põl.: Nad on wäga närwilised täna.) Ma katsun lõpetada lühidalt kokku wõttes. Wõib olla, et 100 miljonit Eesti marka, mis kaduma lähewad, ei raba weel Eesti riiki maha, aga tahaksin alla kriiputada, et meil ei ole weel mingisugust uut majanduspoliitikat näha. Ka selles esimeses määruses, mis kaubandus-tööstusminister on wälja andnud, ei ole mina midagi uut leidnud, waid ikka see wana tee tallamine, mida alati nii wäga on siinatud ja sõimatud ja mis nüüd muutunud konjunkturi tõttu ometi oleks pidanud muutuma. Sellest ei ole üldse aru saadud. Mina pean ütleva, et tööstusringkonnad waatawad umbusaldusega niisuguse asjaajamise peale. Härra Strandman ütles, et see määrus on wabrikantidele, mitte ainult Kreenholmile. Kuid ükski

teine tööstus ei ole seda määrust tarwitanud ja lõppude lõpuks oli ta ikkagi ainult Kreenholmile kirjutatud. Mina ütlen, niisuguseid asju ei peaks mitte nii kiiresti ajama, nagu praegusel juhtumisel. Mina juhiksin Riigikogu liigete tähelpanu veel ühe asjaolu peale. Siin on mitmel puhul küsimus üles wõetud, et kaubandus-tööstusministeerium peaks ära kaotatama, tema peaks rahaministeeriumiga ühenduses olema, ehk jällegi peaks üks minister mõlemate juhiks olema. Nüüd, kui üks minister kahe koha peal on, tõi, kui ma ei eksi, „Waba Maa“ suure rõõmuhiüde selle kohta, et waadake, kui suur ökonomia on kätte saadud, üks minister juhib kahte ministeeriumi. On tõesti teatud kokkuvõetud kätte saadud, 18.000 mk. kuus, see teeb aastas — 216.000 mk. ja see on ka raha. Aga waadake, kui nii ühekülgsest asju aetakse, kui rahaministeerium otsustab asja, mis peaks kaubandusministeerium otsustama, mis peaksid ka teistelt seisukohtadelt läbi waadatud olema, sest mitte ainult fiskaalne külg ei ole igakord tähtis, waid tähtis on sagedasti asja majanduslik külg, tööstuse seisukoht, tööstuse huwid, seega ka meie töötaja rahwa huwid, aga mitte ainult puhtfiskaalsed seisukohad.

Seepärast julgen mina Riigikogu liigete tähelpanu selle peale juhtida, et praegu minu poolt puudutatud küsimust ei saa nii kergesti otsustada. Kui mõlemad ministeeriumid ühe juhatuse all on, rahaministeerium ja kaubandus-tööstusministeerium, siis see kokkuvõetud, mis seal kätte saadakse, on tõesti minimaalne selle kaotuse vastu, mis wõib tekkida, sest üks tööjõud ei jõua lõppude lõpuks ikkagi rohkem korda saata, kui ühel tööjõul kohane on. Härra Strandman toonitas siin, et kõik, mis „Kaja“ artiklis ette toodud, on wale, et kõik on wale andmed olnud. Mina seletasin juba, et „Kaja“ artikkel nii wäga lahku ei lähe härra Strandman'i erakorralisest teadaandest, nemad wastawad sisulikult üksteisele. Härra Strandman tõendab ainult, et jaanuarikuus 1924 a. wäljaantud määruses ei ole mitte ajutus iseloomu. Ja seda ei ole tõesti määruses wälja öeldud, aga aja piiramine näitab, kuhu poole tollaegne kaubandus- ja rahaminister wälja läksid. Nemad läksid selle aja piiramise juurde. Ja mina ütlen, konjunktuuri muutuse põhjal oleks pidanud uued majandusministrid seda piiramist jätkama ja põhjalikumalt läbi kaaluma, aga mitte nii kergelt ja ise-

äraliselt ruttu otsustama. On veel „Kajas“ öeldud, — mina arwan härra Strandman on selle peale kõige rohkem pahane, — täna tema küll sellest ei kõnelenud, ette pandud küsimus, kas kaubandus-tööstusministri kohustetäitja härra Strandman tunneb härra Strandman'i, kes omal ajal Kreenholmi asju ajas? Mina ei tea, kas see küsimine tõesti nii haawaw peaks olema. Ma tuletaksin meelde ainult ühte. (M. Martna, sd.: See näitab, kui kõrgel meie ajakirjandus seisab!) Mina tuletaksin meelde ühte lugu, kuskilt ajaloo- wõi lugemisraamatutest, mida noores põlwes lugesin. Shweitsis, härra Martna, (Üldine naer.) oli kord järgmine juhtumine. „Kaks talupoega pidasid kaua aega omawahel waidlusi ja protsessi oma piiri pärast. Nemad waidlesid juba mitu aastat, piiriprotsessid weniwad harilikult õige pikale. Lõppude lõpuks kutsutakse neid mõlemaid kohtu ette, siis tuleb üks nendest teise juurde ja ütleb: kuule, kulla Mihkel, mul ei ole aega, nüüd on kiire külwiaeg ja minul ei ole aega kohtusse minna. Sina tead, kuidas need asjad on, mis mina sinna lähen, sul on rohkem aega, ole nii lahke ja seleta see asi kohtunikule ära oma kõigeparema südametunnistuse järele. Naaber ütleb: hea küll, armas Jüri, mina teen seda. Üks läks rahulikult linna ja teine läks oma wiljapõlule wilja külwama. Öhtul tuli teine tagasi, ehk küll wähe nukra näoga, annab oma naabrile kätt ja ütleb: „Soowin sulle õnne, sina oled protsessi wõitnud ja mina olen kaotanud! Nüüd oleme head sõbrad ja meie piirid on puhtad.“

Mispärast wõib siin etteheiteid teha härra Strandman'ile, et tema kord Kreenholmi asju ajanud. Mina ei leia selles mingisugust saladust ei ka haawamist, iseäranis, kui asjaajamine on olnud paar aastat warem, nagu mina õige ustawatest allikatest kuulsin. (A. Anderkopp, tõer.: Kas Teie „Estonia“ kokkuwarisemist mäletate?). Nii siis, mina ei leia „Kajast“ midagi haawawat, mingisugust haawawat ütelist ja härra Strandman wõiks sellega täiesti rahuldatud olla. Härra Strandman ütleb omas erakorralises teadaandes, tema vastu tõstetud süüdistused olewat niwõrd koormawad, et tema nende tõestamisel walitsusesse jääda ei saa. Kui härra Strandman tahab oma sõnast kinni pidada ja omalt kohalt lahkuda, siis mina teda tagasi paluma ei hakka. (Naer.) Igata-

hes härra Strandman'il töösturite usaldust ei ole, kuspool temal suur usaldus on, seda ma ei tea.

Wälisminister O. Strandman: Kui härra Riigikogu liige Ipsberg ütles, et tema mind kaubandus-tööstusministri kohale tagasi paluma ei hakka, siis arwan mina, et härra Ipsberg peaks teadma, et mina neid kohuseid ei täida ja üldse neid ainult wiis päewa, härra Ipsberg'i enese ütelse järele, täitnud olen. Kas töösturid minu wastu wõi poolt on, see jätab mind täiesti külmaks, sest et ma enam kaubandus-tööstusministri kohuseid ei täida. Härra Ipsberg'i paluksin väga, et ta mind tagasi kutsuma ei hakkas selle koha peale, sest ma lükkaksin selle palwe tagasi. Minul on härra Ipsberg'iga isiklikult wördlemisi hea wahelkord olnud ja meie oleme ka äriliselt ühiselt töötanud ning mul on au olnud olla aastate jooksul tema adwokaat. Ei ole mina weel siit Riigikogu kõnetoolilt, ajalehes ega ka kusagil mujal härra Ipsberg'i kohta sõnu tarwitanud, nagu blamaash, mis härra Ipsberg minu kohta tegi. Ei ole mina härra Ipsberg'i kohta tarwitanud sõnu „andeksandmata lohakus“, nagu härra Ipsberg seda enesele lubab ütelda. Iga inimene saab asjast aru, nagu tema seda tahab. Kui mina oma ettekandes seletasin, et minule on ettepanek tehtud kaubandus-tööstusministri abi härra Hurt'i ja rahaministri abi härra Tombach'i poolt, leiab härra Ipsberg sellest, et härra Baars ja mina oma abide seljataha poeme, et meil endil puududa julgus midagi teha. Aga, minu härrad, kui teatawat wastust loetakse, siis peaks enne selle küsimuse ja süüdistusega tege mist tehtama. Härra Ipsberg, ma ei tea mitte, kas Teie olete kirjutuse „Kajale“ saatnud, aga igatahes Teie olete siin wälja astunud. (K. Ipsberg, põl.: Ei ole kirjutatud.) Siis on keegi teine kirjutanud, kuid usun, et see sisu Teil ikkagi teada peaks olema. Seal loete, et selle asja on ära otsustanud kaks ministrit, kuna teised kõik on kõrwale jäänud. Siis on see insinuatsioon, et üks on endine Kreenholmi adwokaat olnud... (J. Hüneron, põl.: Kas see fakt ei ole, see Kreenholmi adwokaadiks olemine?) ...see on määrimine ja teise nime teotamine. (J. Wain, sd.: Ja kaitses kord Ipsberg'i ka.) See on täiesti õigus, härra Ipsberg ütles seda ning mina ei salga seda. Aga see,

et meie mingisugusel mõjul seda teinud oleksime, siis ma ütlen, Kreenholm wõib ehk ära osta ka neid, kes palju suuremad ja uhkemad on kui meie, kuid mis meisse puutub, siis ei ole see mitte õige. Ma ütlen, ka see ei ole mitte õige, et kaks ministrit oleks seda ära otsustanud. Mina ei tahtnud mitte abide selja taha pugeda. Ma tahtsin konstateerida seda fakti, et siin on teised ministeeriumi asutused asja läbi waadanud ja ministrid on lõpuks siin seisukoha wõtnud ja seda ei saa Teie, härra Ipsberg, ka eitada. Kui Teie seda blamaashiks peate, kui ministeeriumi kõrgemad ametnikud on korralduse wälja töötanud, siis on see väga imelik. Korralduse kawa töötas wälja härra Tombach, kiitis heaks härra Hurt. (K. Einbund (põl.): Aga tööstusosakond?) Mispärast pidi ta siis tööstusosakonda minema? Kui härra Hurt ise selle esimese määruse on wälja töötanud, siis pidi temal ta sisu ka täpselt teada olema. Ja kui ta selle wäikse muudatuse heaks kiitis, siis on igatahes minu arusaamise järele tema kõige kompetentsem isik selles küsimuses. Kui teie arwamise järele teisiti on, et ministrid üksi seda asja otsustama peawad, et härrad Baars ja Strandman tulewad kusagil kokku, ja ütlewad, et waat, mina olen Kreenholmi adwokaat, meie otsustame selle küsimuse nii, — siis oleks Teil õigus, ja sellepärast pidasin mina tarwilikuks seletada, et see asi on ministeeriumi teised instantsid läbi käinud, sealt on kindel ettepanek tulnud, ja see ettepanek on heaks kiidetud. Kui teile teine asjaajamise kord meeldib ja teie seda blamaashiks peate, et alamad instantsid esimesena selle asja läbi waatasid, siis on see teie asi, teie seisukoht. Kui Teie, härra Ipsberg, nii talitanud olete, siis on see Teie süsteem, mina seda oma süsteemiks mitte pidada ei taha ja pidama ei hakka. (M. Martna, sd.: Wene-Balti tehase asjus on härra Ipsberg nii toimetanud.) See on wõimalik, seda mina ei tea.

Siis teiseks, mis sellesse läbikaalumis- se puutub, kus härra Ipsberg ütles, et tema on asjatundja ja mina ei ole, ja sellepärast on arusaadaw, et mina eksisin ja tema eksida ei wõinud, siis tahaks ma härra Ipsberg'ile ühe küsimise ette panna. Tema on wist ehitaja, mitte wist, aga kindlasti, seda ma tean. Kuipalju on tema ehituse terminitest kinni pidanud? Kas on tema alati ehitused täpselt walmis saanud? Kui oli termin näiteks 1. maiks, kas

oli tal siis alati ehitus walmis ja anti wõt-med kätte? Ja kui härra Ipsberg on niisugune ehitaja olnud, kes alati on kõik tähtjad pidanud, siis tahaksin mina teada saada, kuipalju on meil teisi ehitajaid, kes ka nii eeskujulikud on. Meil on riigis palju pakkumisi ja tellimisi olnud, neid on riik ära andnud, ja mõnigi Riigikogu liige on neid wist ära andnud, ja ütlege nüüd, kuipalju peetakse meil neist terminitest kinni? Kui teie ütlete, et wõib wälja rehkendada, et see riie läheb Saksamaale kaks nädalat, et siis tuleb tema wabrikusse ka kaks nädalat, siis on wabrikus ühe pressi peal kümme päewa, teise pressi peal 20 päewa, ja 6 kuuga peab ta siis walmis olema, ja pikemat tähtaega waja ei ole, siis on see aga puht-teoreetiline argumenteerimine. Kes elu tunneb, ja seda tunneb ka härra Ipsberg, see peab üttelema, et siin wõib niipalju takistusi olla, et ütelda, et 6 kuuga peab see riie tagasi olema, seda ütelda wõib ainult siis, kui kedagi süüdistada tahetakse. Siin öeldi, et härra Strandman on Kreenholmi adwokaadiks olnud. Mispärast ikka niisugust wäiklast nalja teha? Mu härrad, ega meie siis wäikesed lapsed ei ole, ja ega siis põllumeestekogu ei usu, et see ainult teie poolt nii ilus kõnekääne oli. Siin on insinuatsioon taga, ehk teie nüüd küll tagasi tõmmate ja ütlete, et seal taga midagi ei ole. Mina usun, et see on kõigile arusaadaw, et siin on tahetud sellega wäga palju öelda. Ja kui teile, minu härrad, see insinuerimine harilik nähtus on, siis on see teie asi, mina seda teed oma elus käinud ei ole ja ei taha ka tulewikus käia.

Mis nüüd Sindisse puutub, siis on siin teatawad majanduspoliitilised lahkuminekud. Muidugi, kui küsida kõigepealt, mida töölised ütlevad, siis ütlevad need, et neile on tööd waja. Ja kui teie ei lase mitte nii töötada, et wabrik oma kaupasad ära saaks müüa, siis jääb ta muidugi kinni. Ma ei tea, kus töölisi rohkem on, kas Sindis wõi Kreenholmis, aga igatahes arwan, et Kreenholmis. Kui teie ütlete, et Kreenholmi wabrik peab tooresmaterjaali töötama, seda Sindisse trükkimiseks andma, ehk jälle ise omale trükkimise töökoja juurde ehitama, siis mina arwan, et niisugusele seisukohale riigi majanduspoliitiliselt küll asuda ei saa. Meil on wiimasel ajal wäga palju uusi töökodasid asutatud, ja kui Kreenholmil raha oleks ja kui see uus töökoda talle kasulik oleks, siis oleks ta arwatawasti selle juba asu-

tanud. Aga kui ta tuleb jälle Eesti panka ja tahab raha, et omale uut wärwimistöökoda asutada, ja kui selleks siis jälle palju wäliswaluutat waja on, siis arwan mina, et meie siin mõtlema peame, kas ka tarwilik on, et Kreenholm niisuguse asja asutab. See wõib 10 miljonit wõi weel rohkem maksma minna ja kui neil omal raha ei ole, siis tuleb jälle meie Eesti pank arwesse wõtta. Wõib olla, et see töökoda kasulik on, mina ei ole seda küsimust uurinud, ja sellepärast on mul raske seisukohta wõtta. Igatahes on praegu seisukord niisugune, et Kreenholmis seda wärwimistöökoda ei ole ja ta peab nii oma kraami kas wäljamaale saatma wõi kodumaal oma konkurentide juurde minema. Mina olen küsinud, kuidas selle asjaga lugu on, — ma ei salga mitte, et ma seda pärast selle määruse muutmist olen teinud, — ja öeldakse, et Sindi wärwitud kaupad keegi osta ei taha. Täna üks ärimees telefoneeris mulle selles asjas ja ei rääkinud mitte selle seisukoha kasuks. (W a h e l h ü ü e p ö l l u m e e s t e h u l g a s t.) Ei, wabandage, see wabriku siseseseade maksab ka waluutat ja seda meil üleliiga ei ole. Ma ütlen, et meil öeldakse siin, et kõik meie wabrikud wiivad oma kauba wälja ja toowad Saksamaa kaubad sisse, wõib olla, et see õige on, aga, et üks kaup wälja läheb, ja teine sisse tuleb, see ei ole ju isenesest tähtis. Härra Ipsberg rääkis siin, et nüüd tulid walitsusse uued mehed ja et nende poolt on uut majanduspoliitikat lubatud, kuna aga nüüd meie pageda teiste selja taha. Kas siis tõesti teie olete arwamisel, et kõik, mis siiamaani on tehtud, tuleb ümber lükata. Ja ütlege, härra Ipsberg, kus olen mina mingit sarnast mõtet awaldanud. (N a e r p a r e m a l p o o l.) Ärge naerge, teil on ju wõimalik siin seletustega tulla. Mina arwan, et meil on wäga palju häid asju tehtud, aga üks asi, mis halb on... (M. Martinson, põl.: A g a k e s p ö r u t a s e n n e j ö u l u t s i i n r u s i k a g a ?) Ja, mina olen ka praegu täiesti samal arwamisel, et see poliitika on halb olnud, see poliitika on kõik wäliswaluuta wäljamaale wiinud ja kui teie tahate seda poliitikat jätkata ja ütlete, et Kreenholm ehitagu, ja jälle riigi rahaga, sest Eesti panga raha on riigi raha, uue wabriku, siis on see wana poliitika ja selle wäga halwa wana poliitika jätkamine. (J. H ü n e r s o n, põl.: A g a a n d k e j u b a e h i t a t u d w a b r i k u t e l e t ö ö d.) Neile ei saa anda, sest nad teewad halba

tööd ja teiseks ei saa ometi nõuda Kreenholmi käest, et tema töö oma konkurendi kätte wiiks. See on ometi selge, et Tallinna Balti puuwillawabrik ja Sindi wabrik on tegelikult üks. See on ju awalik saladus ja kui härra Ipsberg ütleb, et tema seda ei tea, siis tean mina seda. (K. Ipsberg, põl.: Nad on konsernis.) Ja kui nüüd tuleb üks wabrik, kes konsernis ei ole, siis on loomulik, kui ta annab töö sinna, et tema käest wõetakse rohkem hinda, kui teise, konsernis olewa wabriku käest, selleks, et konkurenti wälja süüa. Nii et mina arwan, et Kreenholm ei saa oma tööd Sindisse anda ja seda temalt nõuda ei saa. „Tekstiili“ Kreenholm saab anda, sest „Tekstiil“ olla Kreenholmiga konsernis. Jä mis tema „Tekstiilis“ teha saab praeguste olude juures, seda laseb ta ka seal teha, aga mida tema seal teha ei saa, selle peab ta wäljamaale saatma. Et meil selle läbi töölised vähem tööd saaks, see on minu arwates härra Ipsberg'i poolt naiiw ütetus. Kui Kreenholm ei tööta, siis on tuhanded töölised wuultsale wisatud, aga kui Sindi ühes wärwimise wabrikus natukene vähem töötab, siis sellega ei ole ... (K. Ipsberg, põl.: Ega siis Kreenholmi sellepärast ei pruugi kinni panna.) Ma ju seletasin, et Kreenholm ei saa tööd oma konkurendi juurde wiia. (J. Hünerson, põl.: Tehku siis kokku üks konsern.) Teile on need ringkonnad lähemal, katsuge teha. Oli ka korra jutt, et on käed wälja selleks sirutatud, aga see pole korda läinud. Need jutud on teile muidugi palju lähemal. (K. Einbund, põl.: Meie pole nende adwokaadid olnud.) Ah ei ole adwokaadid olnud, aga kust teie need toetusrahad „Kajale“ saate? Ei pruugi ju adwokaat olla, et teada, et toetused tulewad sellest konsernist. (Müra paremal pool.) See on õige. Mina wastutan selle eest, wõite mind kohtusse kaebada. Ma pean ühte ütlemata, et antud määrust wõib iga silmapilk ära muuta. Kui Riigikogu seda tarwilikuks peab, paneme 6 kuud jälle tagasi. Ega ka siin midagi katki ei lähe. Kiirendawad Saksamaal tööd natuke rohkem ja ei tee Kreenholm wist ka mingisugust protsessi sellepärast. Aga et siin nüüd midagi muud taga on, see on selge, mu härrad. Kui härra Ipsberg tuli ja Sindist rääkis, siis oli näha, et siin konkurentsi huwid kaalu peal on. Aga need konkurentsi huwid ei peaks mitte niisugused olema, et selle

tühja asja pärast minnakse inimest määrima. (K. Ipsberg, põl.: Ega mina seda küsimust pole Riigikogu kõnetooli toonud.) Aga kes tema „Kajasse“ tõi? (M. Laarman, põl.: Aga kes on tema laiaks kiskunud?) See asi tahab seletamist. Kui ma ei ole oma kohale kõlbulik, siis ma lähen. (K. Einbund, põl.: See wõib olla, ega meie Teid walinud pole.) Teie lubate, kui teie mind määrite oma ajalehes, et mina siis oma kaitsmiseks abinõud tarwitusele wõtan ja teile wõimaluse annan teie süüdistusi tõeks teha? (K. Einbund, põl.: Aga kui teie teisi määrite?) Härra Einbund, ma pole Teid kunagi määrinud, ja kui Teie selgeks teete, et mina Teie kohta olen kunagi ühe halwa sõna ütelnud, siis wannun ma ennast Teie alla. (K. Einbund, põl.: Aga praegusel korral?) Wastuks Teie kirjutuse peale, aga mitte isiklikult Teile. Kui teie mulle peale tungite, siis wastan mina, et mina enne kunagi Teie peale tunginud ei ole. (A. Anderkopp, tõer.: „Kaja“ määril!) Mis nüüd sellesse uuesse majanduspoliitikasse puutub, siis on meeled muidugi väga ärewil ja „Kaja“ kirjutab igapäew, et uut majanduspoliitikat ei ole suudetud läbi wiia. Mina pean ütlemata otsekohe, et mind ei ole mitte selle majanduspoliitika tegemiseks walitsusesse kutsutud, mina olin juhuslikult kaubandus-tööstusministri kohustetäitja ja ei saa muidugi 5 wõi 8 päewaga, ma ei mäleta kui kaua ma seal olin, ei saa ometi mõne päewaga uut majanduspoliitikat läbi wiia. Mul on omad waated selle kohta ja on päris selged waated, ma ei saa aga neid praktikas läbi wiia, sest olen praegu teisel kohal. Kui nüüd aga täiesti tähtsusetu asjadega tulakse ja mind kollitada püütakse, siis pean mina ütlemata, et mina härra Baars'i ega härra Temant'i eest milgil wiisil ei wasta ja kui teie tahate härra Baars'i tegevuse pärast minule kallale tungida, siis on see teie asi. Kui siin üldse keegi pankrotti on jäänud, siis wõib ütelda, et teie oma rahaminister oma poliitikaga pankrotti jäi. (J. Temant, põl.: Mis meie nüüd ükssteist süüdistame, see on päris haiglane nähtus!) Härra Temant, see on päris õige, see on tõesti väga haiglane nähtus, aga kui teie teda rawitsemata tahate hakata, siis peaksite wist küll omast talust peale hakkama ja ütlemata, et ka seal on see haiglane nähtus. Wõib olla öeldakse, et targem annab

järele, aga nähtawasti ei taheta meil seda tarkuse tundemärki oma peale kanda wõtta. Mina arwan, et teil on need asjad wäga sassis ja kui teie seda arstima tahaksite hakata, siis tuleks seda wäga asjalikult ja asjatundlikult teha, kui teie aga nüüd wäitega tulete, et teil kõik wäga korras, siis eksite teie wäga. Kui meie nüüd waatame, kes ikka umbkotti on läinud, (J. Hünerson, põl.: Umpi, umpi!) siis olete teie sinna läinud. Teil on nөөr kaelas, et tema kaelas on, see on selge ja kuidas teda kaelast ära saada, waat' see on küsimus. (J. Hünerson, põl.: Aga see asi paistab läbi. J. Temant, põl.: Ärge nii ruttu ära minge. J. Wain, sd.: Härra Hünerson wõiks wait olla, ega siin Seckendorfi abirahadest juttu ei ole.)

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei tee sugugi enese ülesandeks härra wälisministrit mingis suunas kaitsma hakata, kuid ma ei wõi mitte rõhutamata jätta nimelt seda, et parempool, eriti härra Ipsberg, on õieti parempoolse, endise walitsuse poliitikat arwustanud ja õige kibedalt arwustanud. Sest milles seisab asi? Asi seisab selles, et üht määrust on pikendatud, mis endise walitsuse poolt tehtud. Jaanuarikuus ei leidnud parempoolsed mitte, et see määrus ei kõlba, et see meie tööstusele mittekohane ei ole, sellest kõneldakse alles nüüd. Härra Ipsberg ei toonud aga mitte ette, et Sindi wabriku wärwimistöökoda peale jaanuarikuud walmis sai, wõi „Tekstiili“ sellekohased töökojad. See kõik oli ometi sel ajal juba walmis, kui endine minister selle riidekauba wäljaweoks luba andis. Tähendab siis — sel silmapilgul oli see luba tark, aga nüüd, kus teine minister seda luba, sedasama tarka luba, pikendas poole lühema aja peale, nüüd on ta rumal! Waadake, minu härrad — keda teie arwustate — iseenast! (J. Soots, põl.: Sel ajal ei olnud „Tekstiil“ walmis.) „Tekstiil“ ei olnud walmis? Noh, siis on üks teine konks seal juures, härra kindral Soots! Kaup saadeti siis wälja, kui „Tekstiil“ weel mitte walmis ei olnud, kas teie soowite siis, et see kaup wäljamaalt peaks tagasi toodama ja nüüd „Tekstiil“, mis wastselt walmis saanud, antama? Seda teie küll wist ometi ei wõiks soowida. Ainus wõimalus on, et see kaup, mis wäljamaale saadeti, peaks

lastama ära trükkida, appreteerida ja tagasi tuua. (K. Einbund, põl.: Aga kas määrus otsustati ära kaotada?) Kas teie ministrid otsustasid ära kaotada?! Waadake, austatud härrad, nüüd peame weel meie küsima, et miks palus wabrikuwalitsus seda määrust juba aprillis pikendada, kuna tal ometi 3 kuud weel aega oli. Mina leian põhjuse selles, et wabrikuwalitsus arwas pikendamise loa nõutamiseга niisama palju aega minewat, nagu wana walitsuse ajal tema teades harilik oli. Enneaegne pikendus oleneb siis sellest, et uus majanduspoliitika, wõi „ump“ on kiiremini talitanud kui „wamp“. (Th. Pool, töer.: Sõna „wamp“ on sõnast wampiir!) Wististi seisis Kreenholmi wabrikuwalitsus „wampi“ aegluste korralduste mõju all ja arwas, et niisugune lubapalumine wõtab oma 3 kuud aega, mispärast pikendusluba aegsasti tuleb nõutama hakata.

Nüüd tulewad „wampi“ mehed ennast kaitsma, härra Ipsberg toob isegi „massid“ esile ja kõneleb „masside“ huwidest, aga see on just niisama palju wäärt, nagu see anekdoot, mis härra Ipsberg minule wastuseks Shweitsi asjust tõi. Nii, et kõigest sellest pikast kõnest ainult lühikene kokkuwõte jääb, et uue walitsuse teguwiis niisama tark wõi niisama rumal on, kui endise walitsuse teguwiis oli; kuid uue walitsuse teguwiis on tema arwates just sellepärast rumal, et uus walitsus on just nõnda talitanud, nagu endise walitsuse ministrid selles asjas talitasid. Waadake, niisuguse otsustamise wiisi üle Shweitsi talupojad mitte ei oleks kokku leppinud, ega üks oma asja teise kätte usaldanud, nii et see anekdoot, mis härra Ipsberg siin ette tõi, hoopis selle wastu räägib, mis tema ise uue walitsuse süüdistamiseks ütleb.

J. Kuk (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ära kuulates nii hästi härra Strandman'i seletusi, kui ka neid seletusi, mis niihästi paremalt kui ka pahemalt poolt ette toodi, ei saa mina teist, kui Riigikogule ette panna liht ülemineku-wormeli. Mina tahaks siiski mõne sõnaga peatada nende seisukohtade juures, mida härra Ipsberg siin kaitses ja põhjendas. Tema põhjendas neid minu arwates mitte päris asjalikkude andmetega.

Kreenholmi wabrik on suurem riide-wabrik mitte ainult Eestis, waid kogu ilmas. Temas töötasid enne sõda 10 kunni

12 tuhat inimest ja tootmisvõime oli toores puuwillariie. See saadeti siis wabriku Moskwa osakonda ja töötati seal walmisriideks. Minule on meelde jäänud ajast, kus ma kaubandus-tööstusministrina selle wabriku käimapanemise üle teateid nõutasin, et kõige suuremaks raskuseks wabriku käimapanemisel ja wabrikule tööandmisel on turupuudus; Kreenholm oli need turud kaotanud, kuhu ta oma tooted warem saatis ja temal tuli Ida turgude asemel otsida Lääne turgusid. Ühtlasi tekkis ka küsimus, kuidas Kreenholmi saadusi Eesti turule saata. Sõjaajal kõlbas toores, pleekimata riie nii maal, kui linnas meie erainimestele ja ka sõjawäele tarvitamiseks. Kui aga pärast sõda wäljamaa riie sisse tuli, oli meie tooresriide wabrikutel wäljamaa riietega raske wõistelda ja waatamata kõrge tolli kaitse peale, nõuti siiski walmistootatuid riideid. Nüüd seisti küsimuse ees, kas asuda omal maal tooresriide ümbertöötamisele, wõi lubada wäljast walmisriiet sisse tuua, omamaa tooresriidele wäljast turgusid otsides. Juba enne oli Sindi wabriku juures wäikene wärwimise ja pleekimise töökoda sisse seatud. Siis, kui ma nende asjadega tegemist tegin, oli see ettewõte koguni wäikese tootmisvõimega, aga kui ta nüüd juba sajatuhande arsina wäljatöötamiseni päewas on jõudnud, siis on see kähtlemata suur edu. Kuid ühte peab ütleva, et ei Sindi, ega ka „Tekstiil“ ja „Kanguri“ walmisriide wabrikud ei suuda end täiendada oma sisseseadete poolest niiwõrd, et kõiki turunõudeid wõiksid täita ja rahuldada. Tarvitajate seisukohalt peab ütleva, et riidest, mis siin walmisriidena turule lastakse, üksikud sordid leiawad otsjaid, teised jääwad aga seisma, ladehüteriteks, ja meie ei saa tarvitajale kuidagi moodi kunstlikult peale sundida kaupamis temale mitte ei meeldi. Kui nüüd Kreenholmi wabrik luba nõutas oma tooresriiet wäljamaal ümber töötada ja siis Eesti turule tagasi tuua, siis ei leidnud mina, ega ka tolleagene rahaminister Westel, et selles meie tööstusele midagi hädaohtlikku oleks, kui Kreenholmi wabrik oma saadustele siin sel teel turgu leiab. Kui härra Westel hiljem oma waateid on selles asjas muutnud, nagu seda mõnelt poolt kinnitada tahetakse, siis on see tema uus majanduspoliitika, mida mina mitte ei jaga. Tooresriide wäljaweo määrus pandi tol ajal maksma ilma, et ta oleks üheltki poolt, ka Sindi wärwimis-

koja poolt mingisugust iseäralist wastuwaidlemist leidnud. Ja wäga arusaadawatel põhjustel, sest Sindi ennast täiendada ei suuda niiwõrd, et tema kõiki nõudmisi täita jõuaks, seda ei luba meie kapitaalide seisukord. Ja peab otsekohe kahetsema, et meil Sindi wabriku kõrwal veel hulk teisi asutusi on wärwimise ja appreteerimise alal ellu kutsutud, mis on hulga meie wäliswaluutat kinni pannud sisseseadete, masinate ja muude abinõude näol, ilma, et neil kindlamaid wäljawaateid oleks turu kohta olnud. Üksikud nendest on meil kahjuks juba pankrotti jäänud. Kuidas Sindi seisukord on, seda ma ei tea, aga tõsi on, et kolmel wabrikul siin tarwilist turgu ei ole ja oleks päris õnnetus ja lubamata kapitaalide raiskamine, kui meie Kreenholmi sunniks ka omale appreteerimise, pleekimise ja wärwimise sisseseadeid Eesti turu seisukohast wälja minnes soetama ja muretsema. (J. Soots, põl.: Kas wäljamaal saadakse paremini?) Jah. Sest riie saadetakse mitmesse wabrikusse ja iga wabrik walmistab kõige paremini seda riiet, mille jaoks temal erilised sisseseaded. Uniwersaal wabrikute sisseseadmine on mängimine, mitte tõsine majanduspoliitika. Ja mina arwan, et Kreenholmile tuleb ka edaspidi lubada tema tooresriiet walmis töötada lasta seal, kus tema seda kõige kasulikumaks ja otstarbekohasemaks leiab, ilma, et selle all meie tööstus kannataks. Kreenholmis töötab praegu umbes 2000 töölisi. Et Kreenholm endises ulatuses töötada wõiks, on temal veel mitmekordne arenemiswõimalus. See arenemiswõimalus on olemas siis, kui meie selle peale wälja ei lähe, et katseteks kapitaalisid ära kulutada, waid Kreenholmile tuleb täit töötamise võimalust anda, sellega, et temale aidatakse wälisurgusid kätte wõita. Kartus ja etteheide, nagu oleks tooresriide wäljamaal ümbertöötamise läbi meie tööstusele raskeid kahjud tehtud, meie töölistelt leib ära wõetud, ei wasta mitte tõeloludele. Ketteramise ja kudumise wabrikutes töötawad hulgad töölisi ja ka Balti puuwillawabrik töötab enam-wähem oma endises ulatuses 2000 töölisega, kuna aga wärwimis- ja pleekimistöökodades töötab palju vähem inimesi, seal läheb waja vähem üldse inimese tööjõudu, seal on keemia ja masinad. Wärwimis- ja pleekimistöökojad tarwitawad peale üksikute kõrwaliste kohaliste tööjõudude wäljamaa meistrid, ja tehnikerisid, wäljamaa ma-

terjaale ja masinaid. Nii ei ole ka waluuta seisukohast walitsuse korralduse wastu Kreenholmi asjus ühtegi tõsist põhjust. Kogu seda seletust pidasin ma tarwili-kuks juurde lisada lihtülemineku-wormelile.

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei tahaks tõesti mitte selle küsimuse kallal palju aega wiita, sest waielda wõib paljugi, nagu Mephisto ütleb, et: „Mit Worten lässt sich trefflich streiten, mit Worten ein System bereiten“. Ma arwan, et sõnadedest oleks tõesti juba küllalt, ma oleks parem härra Baars'iga nõus, kes kõige selle asja peale on käega löönud. Mephisto sõna tarwitades: „Wer kann was Kluges, wer was Dummes denken, was die Vorwelt nicht schon gedacht.“ Wanade ministrite poliitika on heaks kiidetud ja asi sellega. Härra Strandman tarwitas sõna „insinuatsioon“. Kui ma Shweitsi talupoegadest tuntud jutukese ette kandisin, ütlesin ma sellega, et aus inimene wõib ka teise asja õieti ajada isegi oma huwide wastu.

Ma tahtsin sellega oma lugupidamist aususe ja härra Strandman'i wastu üles näidata. Kui nüüd härra Strandman minule ette heidab, nagu oleks mul ühendus wõi huwid Sindiga siis wõin ma ütelda, et minul mingisuguseid huwisid Sindiga ei ole. Mina ei ole ka „Kaja“ artiklit kirjutanud.

Kui härra Martna etteheiteid teeb, et ma endist walitsust olla arwustanud — noh, jumal tule appi — kes siis minult niisuguse õiguse ära on wõtnud? Ma näitaksin missugune konjunktuur siis oli ja missugune see nüüd on. Kas teie siis tõesti arwate, et kui keegi jõest kuiwal suwe ajal jala läbi on läinud teie siis kewadel jääminekuajal ka sedasama teete öeldes, et waadake, siin läks inimene ees ja mina lähen ka. Olge nüüd ometi mõistlikud. Kui teile minu autoriteet wäike näitab olewat, wõin teile ka suuremat autoriteeti tsiteerida. Omal ajal ütles keegi, waieldes Goethe'ga „waadake, härra Goethe, Teie olite paarikümne aasta eest teisel arwamisel,“ mille peale Goethe wastas „Aga, minu härra, kas Teie arwate, et ma ilmaaegu 80 aastat wanaks olen saanud, et mul peaks ikka need mõtted olema, mis mul noores põlwes olid.“ Kas teie siis ikka muutmata oma endiste arwamiste juurde olete jäänud? Kas härra Strandman ja Baars nii waimuwaesed

peaksid olema, et nad ainult neid mõtteid wõiwad mõelda, mis endised ministrid on wäljendanud. Mina arwan, et nad nii waimuwaesed ei ole, et Teie neid tulete kaitsema, nemad mõistawad wist seda ise teha.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Kui ma õieti aru sain, tahtis härra Ipsberg ütelda, et põllumeeste rühmast härrad ministrid jaanuarist aprillini niipalju juurde on õppinud, nagu Goethe 60-ne aasta wanusest 80-ne aastani ja ma soowin selleks õnne, kuid mul puudub usk! (A. Jürman, põl.: Öppige Teie ka!).

E. Weberman (rhws.): Suure huwiga kuulasin täna põllumeeste kogude esitajate mitme tunni pikkusi ja wäga luulelisi kõnesid. Sel puhul ei saa alla kriipsutamata jätta, kuidasmoodi ajad muutunud on. Weel hiljuaega tagasi, kui wast läinud sügisel Riigikogule õige tõsise küsimuse puhul arupärimine esitati, küsimuse puhul, kus walitsus koalitsiooni kokkulepet rikkunud oli, siis räägiti sealt, sama parempoolse rühma poolt, ja kirjutati sellest ka nende ajalehtede weergudel, et mis ütleb rahwas, kui meie, rahwasaadikud, aega wiidame ministrite äri- list tegewust arutades. Kui keegi K. Ipsberg „Atlanta“ direktor ja K. Ipsberg — minister mõnesugustes äriasjades oma wahel kokku lepiwad, kas selleks olla Riigikogu aega arupärimistega tarwis wiita? „Külma wihma sadagu neile kaela“, soowiti sel puhul arupärijatele. Nüüd olete aga teie ise, härrad põllumehed, terwelt ligemale kaks tundi rääkinud ja neli kõnelejat wälja saatnud ja seda kõik ainult selleks, et oma ministri määrusi arwustada. Kas see külm wihm tuleb nüüd teile kaela?

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina wõtsin sõna rohkem asjalikumaks õiendamiseks. Härra Weberman eksib wististi kui ta arwab, et meie algatusel ses asjas midagi Riigikogus sündinud. Just wastuoksa, härrad Riigikogu liikmed, meie tahtsime selle asja jätta kõik ajalehe weergudele. Wälisministri algatusel on see siia toodud. Mina pean selle puhul ühest küljest kahetsust ja teisest küljest headmeelt awaldama. Kahetsust nimelt sellepärast, et kui meie igale lühikesele ajalehe artiklile nii suure tähenduse annaksime, et teda siia Riigi-

kogu kõnetoolile tooksime ja siis pikalt ja laialt sel puhul kõneleksime, kui meie omal ajal „Waba Maa“ artiklid oleks siia tnoonud, siis ei oleks meie oma Riigikogu töös kuigi kaugele saanud. Oma headmeelt pean awaldama sellepärast, et „Kaja“ lühikene kirjutus nii suure tähelepanu wääriliseks on peetud, et tema juures wõidi peatuda Riigikogus mitu tundi. Et aga „Kaja“ kaastöölisel põhjust oli sulge kätte wõtta, seda tõendawad need pikad waidlused, mis täna peetud: Kas see tööstuspoliitikale kahjulik on wõi ei ole. Meie näeme, et kaubandus-tööstusministeeriumis on see asi kahe wõi ühe tunni jooksul otsustatud. Kuna aga meie näeme, et arwamised selles asjas wäga lahkuminewad wõiwad olla, ja see asi tööstuse asjatundjate ja tööstusosakonna poolt ei ole mitte kalkuleeritud ja härra wälisminister, selleaegne kaubandus-tööstusministri kohustetäitja ütleb, et tema abi härra Hurt, kes teatawasti eriteadlane kaubanduse, mitte tööstuse alal, selle asja ära otsustab ning ette kannab, mille järele see asi paari tunni jooksul ära otsustatakse, siis ei wõi seda mitte loomulikult pidada. Peale selle, kui „Kaja“ kaastöölise wõi reportöör lühidalt selles asjas on sõna wõtnud, tuleme meie Riigikogusse ja arutame seda asja, mille juures rkl. härra Weberman tuleb ja ütleb, et see on teie algatusel. Mina tänan wäga lugupidamise eest, meie saame „Kajas“ ikka edasi kirjutama ja arwustama, kus arwustada waja on, ning kus on tarwis heaks kiita kiidame heaks. See on ajakirjanduse kohus. Kui aga üks wäike asi Riigikogu kõnetooli tuuakse ja seda sellepärast, et ajalehetoimetaja juhtub Riigikogu liige olema, siis meie oma Riigikogu töös läheme liiga kaugele.

Lõpuks tahtsin mina Riigikogu liikmena... (Naer, wahelhüüded: Kas Teie kõnelesite ennem „Kaja“ toimetajana?) Mind on ju härra wälisminister „Kaja“ toimetajana wõtnud, mitte Riigikogu liikmena ja sellepärast pidin mina temale wastama sellena, nüüd aga Riigikogu liikmena, härra Anderkopp! Meil, kui wastasrinna rühmal on oma õigused Riigikogu kodukorra poolt kätte näidatud. (J. Kukk, tõer.: Päril õige!) Meil on küsimise ja arupärimise õigus. Meie ei ole aga härra wälisministri, selleaegse kaubandus-tööstusministri kohustetäitja, ega rahaminister Baars'i vastu ühtki arupärimist esitanud, mille puhul meie oleksime wõinud kas

usalduse wõi umbusalduse wormelit tuua. Seda ei ole meie mitte teinud. Wäga võimalik, et meie seda kunagi teeme, aga senni ei ole meie seda teinud ja sellepärast meie algatusel Riigikogu aega wiidetud ei ole ja kogu see wastutus jääb teie peale.

(Segased wahelhüüded ja müra.)

Juhataja **K. Wirma** (helistab):
Ma palun rahu.

Wälisminister **O. Strandman**: Meil on wäga palju sellest räägitud, et Wabariigi Walitsus ja muidugi ka tema üksikud liikmed peawad koos töötama Riigikoguga ja nüüd tuleb endine siseminister härra Einbund. (J. Holberg, põl.: Weberman tuli!) Ei, ei, Teie ei tea weel, mille kohta ma räägin, kuulake enne ära, ja siis ütelge. Härra Einbund tuleb õieti seisukohale, et niisugusi küsimusi ei tohiks Riigikogus kõne alla wõtta. Riigikogul on teatawas mõttes kiwinenud kodukord, siin on arupärimised, küsimised ja nende peale wastamised, aga mis üks ajaleht ette toob, see ei ole õieti seda wäärt, et teda Riigikogu kõnetoolile tuua. Ma pean ütleva, et kui Wabariigi Walitsus peab kokkukõlas töötama Riigikoguga ja kui tema tahab, et Riigikogu tema sammudest informeeritud oleks, siis on ju loomulik, et Wabariigi Walitsus peab igat juhust selleks tarwitama. Kui ühe suurema erakonna ajalehes, olete ju ka suurem, seda ei saa keegi salata, ühe Wabariigi Walitsuse liikme kohta niisugused teated ilmuwad, mis teda wäga kahtlustawad, et mingisugustel isiklikudel motiividel on asja otsustatud... (J. Hünerson, põl.: See on õigus!) Ja praegu härra Hünerson kinnitab, et see õigus on. Kui Teie, härra Hünerson, ütlete oma immunteedist lahti, siis saaksime meie kusagil mujal seda asja arutada. Härra Hünerson, Teil on siin julgust palju, kuid pärast poete oma immunteedi selja taha. Ma pean ütleva, et see, kes teist kergesti süüdistab, on ise tihti wäga kahtlane inimene, üks aus inimene ei lähe teist kergesti süüdistama. (M. Martinson, põl.: Kes ütles härra Saare kohta, et mina ei tea, mis põllumeestekogud temast on teinud?) See ei olnud süüdistus.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud vastu wõtta lihtleminekuwormel: „Riigikogu, ära kuulates endise

kaubandus- ja tööstusministri, praeguse välisministri O. Strandman'i erakorralist teadaannet ja seletusi selle puhul, otsustab pääwakorras edasi minna.“ (Hä äleta takse.) Nähtawana musega on ettepanek wastu wõetud. (J. Soots, põl. Sellega on siis „Kajale“ usaldust awaldatud.)

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster.**

4. Läbirääkimised
Wabariigi Walit-
suse wastamise
puhul a) Eesti
sotsiaaldemo-
kraatliku tööliste
partei Riigikogu
rühma arupärimi-
se peale ametiühi-
suste ruumide sul-
gumise asjus ja
b) Eesti sotsiaal-
demokraatliku
tööliste partei ja
iseseiswa sotsia-
listliku töölispar-
teiriigikogu rüh-
made arupärimi-
ste peale 229 töö-
listeühisuse sul-
gumise asjus.

A. Jõeäär (sd.):

Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Põhjused, mis pärast härra siseministri wastused arupäriajad ei rahuldanud, on õieti kolmesugused. 1) ei walgustanud härra minister küllalt õieti asja faktilist külge, 2) ei ole tema seletused asja wormilise külge kohta maksimate seadustega kokkukõlas ja küllalt põhjendatud ja 3) ei olnud ka sisuliselt ettetoodud põhjendused küllalt kaaluwad. Minu ülesandeks on peasjalikult peatada küsi-

muse wormilise külge juures, kuna sisu kohta teised sõna wõtawad. Esitatud oli meie poolt kaks arupärimist. Esimesena puudutan arupärimist ametiühisuste ruumide sulgumise asjus. Siin pean kõigepealt tähendama, et härra siseminister oma seletuses puudutas ainult 3 ruumi pitseerimise küsimust, seletades, et tema teadmise järele on sulatud kaitsepolitsei poolt ruumid Googoli puiesteel nr. 4, nähtawasti töölistekelder, siis Waksali puiestee nr. 8, töölistemaja ja Pärnus ametiühisuse ruumid. Mina pean tähendama, et nende ruumide sulgumise asjus otsekohe meie rühma poole mitte pööratud ei ole, küll pöörati aga meie poole Tartu ametiühisuse kesknõukogu ruumide sulgumise asjus, mis ka peasjalikult, ühenduses mui-

dugi teiste sulgumistega, meil arupärimise esitamiseks põhjust andis.

Kuid härra ministril, nagu tema seletusest selgub, ei ole üldse teada, et Tartu ametiühisuse kesknõukogu ruumid pärast seda, kui nemad tühjaks olid tehtud, kui sealte dokumendid, kirjad, lipud, loosungid jne. wälja olid wiidud, kinni pitseeriti, et need ruumid kõigi protestide peale waatamata üle kahe kuu kinni seisid ning alles mõni nädal tagasi awati. Kui härra siseministril sellest midagi teada ei ole, siis wõib järeldada ainult seda, et see kinnipitseerimine ja samuti ka awamine täiesti kodusel teel on sündinud, nii et sellest ei kaitsepolitsei, kohtuasutuste ega siseministeeriumi paberitesse mingisuguseid jälgi järele jäänud ei ole. Ja ometi sama Tartu ametiühisuse kesknõukogu kohta konstateerib endine siseminister, kes rahukohtule esines sulgumise ettepanekuga, et Tartu ametiühisuse kesknõukogu tegewus on sedawõrd passiivne, et tema wõimaluse on leidnud seda nõukogu edasi töötada lubada kunni kohtuotsuseni. Ometi on tema poolt selle armulikult edasitöötamise õigusewääriliseks tunnustatud ametiühisuse ruumid kaitsepolitsei poolt sulatud, ministri poolt lubatud tegewuswabandus sellega tegelikult wõetud. Mis puutub härra siseministri seletuse wormilise külge teiste, temale teatawate, sulgumiste kohta, siis peab tähendama, et need seletused mitte kuidagi wiisi meid ei rahulda, ka puhtwormilisest küljest wälja minnes. Härra siseminister ise tõendab, et tema täiesti teadlik on ruumide kinnipitseerimisega ühenduses olewate tagajärgede kohta, et tema oma sõnade järele need tagajärjed tuntawalt puudutawad kodanikkude põhiõigusi, ja nõuab äärmise ettewaatlikkusega talitamist, mina olen kindel, et endine härra siseminister, kes samuti diplomeeritud jurist oli, wäga hästi teadis sedasama, mis tema järelkäija, ja et tema seda teades vähemalt seaduse paragrahwide suhtes korralikult pidi talitama, et mitte nende paragrahwidega wastollu sattuda. Härra siseminister toob ruumide kinnipitseerimise põhjenduseks, nagu tema kõne stenogrammidest näha, ette kriminaal-kohtupidamise seaduse § 373, mis tema arwates sarnaseks tegewuseks kohtu-uurijale ja järjelikult ka politseile, kes enne kohtu-uurijale asja edasiandmist wiimase kohuseid täidab, selleks õigust peaks andma. Teiste seaduste paragrahwide kohta, mis arupärimises olid ette toodud, tõendas härra mi-

nister, et need sarnast tegewust mitte ei õigusta. Waatame siis lähemalt neid, mina pean ütleva, Wene tsaariajast saadik täiesti muutmata makswaid seaduste paragrahvisid, et selgusele jõuda, kas järeltus, mida härra minister tegi, wastab nende sisule wõi mitte. Siinjuures pean ma lühidalt mõne teise kriminaal-kohtupidamise paragrahwi peale tähelepanu juhtima, mis otsekohe käsitawad politsei õigusi uurimiste toimepanemise alal. Kõigepealt räägib kriminaal-kohtupidamise seaduse § 250 ja sellele analoogiline § 261¹ nimelt, mis omalajal sandarmite kohta wälja antud ja mida tarbekorral wõiks ka laiendada kaitsepolitsei kohta, et igast juhtumisest, milles politsei leiab kuriteo tundemärka, teatab tema wiibimata igatahes mitte hiljem kui ühe päewa jooksul kohtu-uurijale ehk prokuröörile. Enne seda aga, kui kohtu-uurija kohale jõuab, on politseil õigus sama seaduse § 256 põhjal abinõusid tarwitusele wõtta, et kuriteo jäljed ära häwitatud ei saaks. § 258 annab politseile õiguse sarnasel juhtumistel, kui ta otsekohe tabab mingisuguse kuriteo ja kui kuriteo jäljed wõiwad kaduda ehk kõrwaldatud saada enne kohtu-uurija kohalejõudmist, tema asemel toimetada ülewaatusi, kuna aga wormilikku ülekuulamist politseil ei ole õigus toimetada. Peale selle on poliitiliste süütegude kohta kriminaal-kohtupidamise seaduses eripeatükk sisse wõetud, kus politsei ülesanded üksikasjaliselt üles on loetud. § 1035¹¹ seal on ära tähendatud, et politseil on õigus läbiotsimisi toimetada, klambrites (ühes paberite kinnipitsemisega). Sellega on politseile peaaegu kõik need õigused antud, mis üldse mõeldawad on. Ja mina olen kindel, et Wene seadusandjad, kui nemad kriminaal-kohtupidamise seadusi wälja andsid, üldse ette ei näinud sarnast juhtumist, et politseil wõib tahtmine tulla üht hoonet kinni pitseerima hakata, sest sarnasel kinnipitsemisel on kaunis suured ja rasked tagajärjed. Kui ütleme, et neis ruumes, mida käesolewal juhtumisel politsei leidis tarwilikuks kinni pitseerida, oleks elanud inimesed, kas wõi nende hoonete järelwalwajad, teenijad, kas siis need inimesed oleks pidanud 2 kuud nende kinnipitseeritud uste taga istuma, ehk oleks politsei pidanud enne uste kinnipitsemist inimesed sealt wälja tõstma, ilma et selleks wastawat kohtuotsust oleks olnud. Nii üks kui teine juhtumine on täiesti lubamata ja wõimatu. Kui meie aga lõpuks § 373 juurde läheme,

mille peale härra minister kõiki seda põhjendas, siis leiame sellest paragrahwist järgmist: kui asitõendused ei wõi eraldatud saada paigalt, kus nad on leitud, näiteks weri-hoonete seintel, puude küljes jne., kuid neid tarwilik on alal hoida kunni asjatundjate järelewaatuseni, siis on kohtu-uurija kohustatud tarwitusele wõtma wastawaid abinõusid kuriteo jälgede muutmise ehk häwitamise eest hoidmiseks ja, kui wõimalik, kohta ehk asja, mille peale jäljed on jäänud, kinni pitseerima ja seda kinnipitseeritult politseile ehk usalduswääriliste inimeste walwe alla andma ehk temale wahti juurde panema. Siin on näitustega wäga selgelt ette toodud, millal seda abinõu wõib tarwitada, ja seda nimelt sarnasel korral, kui tõendused sarnased on, et neid täitsa wõimatu eraldada sellelt kohalt, kus kuritegu on sündinud. Edasi räägitakse, et sarnasel korral pitseeritakse ainult kuriteo enese jäljed, aga mitte see koht wõi ruum, kus nad on leitud. Käesolewal juhtumisel on tegemist paberliste asitõendustega ja need ei ole mitte sarnased, mida wõimatu oleks kohalt, kus nad leiduwad, eraldada. Siin oli kaitsepolitseil sarnasel korral, kui ta leidis, et paberitel, mida läbiotsimise juures awalikuks tehti, asja kohta sisuline tähendus on, ja et neid, kui asitõendusi, tuleb asja juurde wõtta, selleks täieline wõimalus, ka siis, kui neid paberid nii palju oli, et wõimatu oli korruga nende sisu üle selgusele jõuda, samal leidmise kohal neid kinni pitseerida, et pärast siis asjatundjate juuresolekul nende ülewaatust üksikasjaliselt toime panna. Sarnasel korral, kui seda paberit kaalu järele nii palju oli, et politseiametnikud ei oleks suutnud seda omal jõul ära wiia, oleks wõinud seda koorma peale panna, sest politseil on hobused, autod ja teised woabinõud kasutada. Härra minister ütleb oma seletuses, et ruumide ajutine pitseerimine oli tarwilik sellepärast, et materjaali liiasti palju oli selleks, et seda oleks wõidud nendest ruumidest wälja wiia. Siin räägib seletus iseenese wastu, sest need materjaalid on ometi pärast nendest ruumidest wälja wiidud. Tähendab, seda materjaali ei olnud sugugi nii palju, et ei oleks seda wälja wiia suudetud. Kui meie aga härra ministri seletust sisuliselt analüüserima hakkame, siis tekiwad mõned kaunis iseräälised ja äraseletamata küsimused, mis meie kaitsepolitsei tegewust wäga halwas walguses paista lasewad. Kõigepealt, —

härra ministril on teada, et kaitsepolitsei kuritegewusest, mida ta leiab, peab 24 tunni jooksul kohtu-uurijale ehk prokuröörile teada andma ja kui sellest on wastawatel kohtuwõimudel teada, siis wõtawad wiimased asja korralduse oma kätte. Samuti on härra ministril teada, et läbiotsimised neis ruumides, millest käesolewal juhtumisel kõne on, toime pandi 21. ja 22. jaanuaril. Härra minister seletab, et ruumide pitseerimine on sündinud kaitsepolitsei määruse järele Tallinnas 30. jaanuaril ja Pärnus 29. jaanuaril. Nüüd peaksime küsima, mis sündis nende asitõendustega, mida leiti läbiotsimisel 21. jaanuaril ja mis kinni pitseeriti alles 8 päewa hiljem, see on, 29. jaanuaril, — enam kui nädal aega kestnud aja jooksul ja kas ei olnud wõimalik enam kui nädalase tähtsaja kestwusel neisse ruumidesse koorimate wiisi uusi asitõendusi juurde muretseda? Edasi tekib teine küsimus, kui 24 tunni jooksul oli kohtu-uurijale asjast teatatud, kuidas oleks siis kaitsepolitsei weel 9 päewa pärast seda tegutseda wõinud. Edasi, kui aga tõepoolest 30. ja 29. jaanuaril asitõenduste koha peal alalhoidmiseks ruumid said kinni pitseeritud ja kui need pitserid sealt alles poolteist kuud hiljem kohtuwõimude määruse järele ära wõeti, mille põhjal siis kohtu-uurija selle aja jooksul toimetab uurimist ja kuidas wõis ta ilma asitõendustega tutwunemata otsustada selle üle, kas esitatud tõendused ja materjaalid on küllaldased selleks, et kahtlusalseid üldse wastutusele wõtta. Edasi tekib küsimus, kuidas oli see wõimalik, kui need kaitsepolitsei poolt kinnipitseeritud asitõendused, mida hobusekoormate kaupa öeldi olema, kunni ruumide pitseri alt wabastamiseni, see on 18. märtsini, olid Tallinnas töölistekeldris wõi töölistemajas pitseri all, et Riigikogu koosseisu komisjoni liikmed neid samu materjaale tähtsamate asjade kohtu-uurija juures juba weebruarikuu keskpaigas nägid, wiimase kui üheni, niihästi protokollide raamatuid, kui ka teisi kirjalikka tõendusi ja isegi seda lehte, mis kirjutusmasina wahelt ühes kirjutustöö ning kopeerpaberitega oli ära wõetud. Need küsimused on sarnased et, kui uskuda härra siseministri seletusi ning neid kõrwu seada faktidega, siis peaksime küll uskuma hakkama mingisuguste spiritistlikkude omadustega waimude sisse, kellel wõimalik oli lukus uksi lahtitegemata ja pitserid rikkumata neid asitõendusi teise kohta wiia. Mina isiklikult ei kaldu

mitte sarnaste uskumiste poole ja olen kindel, et siin tegemist on sellega, et ametiühisuste ruumid pitseeriti kinni pärast seda, kui kõik asitõendused olid kohtu-uurijale üle antud. Kui asi nii oli, siis langeb härra siseministri seletus, et ruumid oli tarwis kinni pitseerida selleks, et asitõendusi alal hoida, kokku kui papist hoone ning tühjade ruumide pitseerimisel pidi olema mingisugune teine põhjus ja seda põhjust härra minister meile ütelnud ei ole. Isegi tsariaegsete seadustega ning määrustega sarnast tühjade ruumide kinnipitseerimist põhjendada ega õigustada ei saa.

Edasi minnes teise arupärimise juurde, mis puudutab 229 töölisühisuse sulgumist, pean asja wormilise külje kohta järgmist tähendama: härra siseminister seletab, et seaduslik alus nende töölisühisuste sulgumiseks on antud kahe seadusega: 1) kuritegude ärahoidmise ja takistamise seaduse § 118⁴ lisa I § 35 ja 2) Wene ajutise walitsuse poolt wäljaantud 18. aprilli 1917 a. seaduse p. 7-ga. Esimest seadust ei olnud sel ajal, kui härra siseminister Einbund neid ühisusi sulgus ja selles otsuses, samuti ajakirjanikkudele antud seletustes kuritegude ärahoidmise ja takistamise seadust nimetas, enam wormiliselt olemas, sest see oli üles wõetud hoopis teiste paragrahwide all 1916 aastal wäljaantud heakorra ning julgeoleku seadusesse. Sisuliselt on ta küll üks ja sama kuid täpse tsiteerimise juures oleks soowitamam olnud, et härra siseminister oleks selle seaduse õiget nimetust tarwitanud. Kuid määruses sissewõetud paragrahw ei olnud sel ajal enam sugugi maksew ka selle tõttu, et see õieti juba sisuliselt kaks korda oli ära muudetud. Esiteks oli teda ära muetud sama 1917 aasta 12. aprilli seadus, mida härra siseminister ise ette toob ja mis kõneleb järgmist: „ühisuse wõi liidu sunduslik sulgumine ei wõi sündida teisiti kui ainult kohtu poolt“. Siinjuures on ka väga selgesti öeldud, et sulgumine wõib sündida ainult sel korral, kui liidu wõi ühisuse tegewus on sihitud eesmärkide kättesaamiseks, mis kriminaal-kohtupidamise seaduses keelatud.

Meie walitsuse poolt on omal ajal maksma pandud ühisuste ja liitude registreerimise seadus. Samuti on maksmas meil põhiseaduse § 18, mis kõneleb sellest, et ühisustesse ja liitudesse kuulumine Eestis waba on. Mingit kahtlust selle juures ei ole, et käesolewal korral makswad seadused siseministrile mingisugust õigust ei

anna ühisuste sulgumiseks. Härra sise-
ministri seletus, nagu oleks meil makswa-
tes sellekohastes seadustes mingisugune
tühi koht ja et selle tühja koha täitmiseks
härra siseminister käesolewa sammu on
astunud, ei ole mitte õige, sest meie näeme
täna ajalehtede sõnumitest, et Tallinna-
Haapsalu rahukogul on olnud küllalt seadusi
selleks, et ühe osa nende ühisuste
tegewust tõepoolest sulguda. Tähendab,
selleks sulgumiseks ei olnud härra minist-
ril mingisugust vajadust, kui seaduse
poolt need funktsioonid kohtu peale olid
pandud. Sellega wormilisest küljest on
härra minister omale neid ühisusi sulgu-
des wõtnud sarnase õiguse, mida seadus
talle mitte ei andnud ja astus sellega üle
oma wõimupiiridest.

Sisuliselt küsimust arutada, kuiwõrd
see ühingute kinnipanemise ettepanek,
mida endine siseminister kohtule esitas,
põhjendatud on, ei kuulu minu ülesannete
hulka. Küsimuse üle sisuliselt otsustab
muidugi kohus. Kuid sarnase ettepane-
kuga esinemise juures kohtule peaks siiski
wähemalt iga üksiku ühisuse sulgumise
ettepaneku kohta enam-wähem mingi-
sugused andmed põhjendamiseks olema.
Kuidas on lugu sellepoolest käesolewas
asjas. Sulutud on härra siseministri poolt
maatöölise ametiühisuste üleriiklik liit ja
terwe rida tema poolt üles loetud ja tema
arwamise järele sellesse liitu kuuluwaid
maatöölise ühisusi. Nendest ühisustest
on härra siseminister — ma usun wist
uus — sulgumise ettepaneku tagasi wõt-
nud 21 ühisuse kohta. Tähendab, terwe
10% nendest kinnipandud ühisustest olid
sarnased, et uus minister juba sunnitud oli
oma eelkäija poolt tehtud ettepanekuid
tagasi wõtma. Ometi olid need 21 ühisust
endise siseministri korraldusega sulutud,
määrus nende kohta oli juba tehtud ja
täidesaatmiseks wälja saadetud. Mil põh-
jusel wõeti siis nõudmine nende 21 ühi-
suse sulgumiseks tagasi? Wõeti tagasi
selletõttu, et need 21 ühisust: Tori, Audru,
Koonga, Hallinga-Enge, Jakobi-Enge,
Türi, Wõru, Tsooru, Kuigatsi, Wõnnu,
Riidaja, Puurmanni, Tähtwere, Wastse-
Kuuste, Kuremaa, Ahja, Raadi, Kawilda,
Laewa, Luke ja Sootaga maatöölise ühi-
sused üldse kunagi ei ole kuulunud sulu-
tud maatöölise ametiühisuste üleriiklikku
liitu. Aga mille eest nad siis sulutud said?
Sulutud lihtsalt sellepärast, et nad olid
maatöölise ametiühisused. Kuid ka nende
ülejäanud 90% kohta wõib wäga põhjen-
datult kahtlust awaldada, kas nad käiksid

sulgumise alla isegi sarnasel korral, kui
nende sulgumise põhjuseks üles seatud
oleks need põhimõtted, mida härra sise-
minister siin seletas, nimelt, kui oleks sel-
ged küsimused kõigi nende ühisuste
kohta:

1) Missuguse otsuse on ühisus kesk-
organisatsiooni liikmeks astumise kohta
teinud?

2) Kas on otsustanud ühineda komin-
terni wõi profinterni platwormile asumise,
wõi nendega liitumise kohta?

3) Kas on 12 nõudmist omaks wõtnud,
wõi nende elluwimist teostada wõi toe-
tada otsustanud?

4) Kas on oma esitajate kaudu osa
wõtnud keskorganisatsiooni poolt korral-
datud kongressidest ja kas walitud saadi-
kutele on juhtnõõrid antud kongressil
ühineda kominterni wõi profinterni kuulu-
wuse otsusega wõi ühise wäerinna 12
nõudmisega?

Härra minister tähendas siin nädal
tagasi, et halbade teede tõttu on ainult
nelja maatöölise ametiühisuste kohta teed
tulnud ja need neli seega terwelt
100% ei kuulunud mitte nende liiki, keda
sulgumiseks ette panna oleks wõinud.
Teiste kohta teede lagunemise tõttu —
ütles härra minister — ei olnud wõimalik
teateid saada.

Siinjuures tuleb maatöölise ameti-
ühisuste juures, kus maatöölise üleriik-
liku liiduga ühinemise otsus on tehtud
arwestada ka ajaga, millal see otsus on
tehtud.

On wäga hästi teada, et maatöölise
ametiühisuste üleriiklik liit on asutatud
1920 a., tema põhikiri sai siis Tallinna-
Haapsalu rahukogus augustikuus regist-
reeritud ja sel ajal mängisid selles liidus
juhtiwat osa hoopis teistsuguste poliitilise
ilmawaadetega inimesed, kui need, kes
hiljem pukki said. Ja kui sel ajal ka mõni
ühisus otsuse oleks teinud sellesse maa-
töölise liitu astuda, siis ei leiduks selles
otsustuses iseenesest mitte midagi sar-
nast, mis nüüd, kolm aastat hiljem, an-
naks põhjust esineda selle ühingu sulgu-
mise ettepanekuga. Ma pean juhtima
tähelepanu selle maatöölise ametiühisuste
üleriikliku liidu põhikirja peale, kus § 7.
õeldud on, et ühingu, kes kuue kuu jook-
sul liikmemaksu ei ole tasunud, arwatakse
liidust wäljaastunuks. Tähendab, kõik
need maatöölise ühisused, kes hilisema,
1922/1923 a. jooksul aset leidnud liidu poliitika
ga mitte nõus ei olnud, ei tarwitse-
nud mingisugust otsekohest soowiawal-

dust lahkumise üle esitada, waid neil oli Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt registreeritud põhikirja järele õigus, ennast liidust lahkunuks lugeda, kui nemad kuue kuu jooksul oma liikmemaksu õiendanud ei ole. Tähendab, oleks waja olnud esinedes ettepanekuga rahukogule, iga üksiku ühingu kohta selgeks teha, missugune ühisus missuguses wahekorras oli sel momendil ametiühisuste üleriikliku liiduga ja mina olen täiesti kindel, et kui härra minister oma ettepanekut põhjendades liidu põhikirjaga oleks tutwunenud, vähemalt § 5-ga, kus öeldakse kõigepealt, et liidu liikmeteks on need ühisused, kes oma peakoosolekul on otsuse wastu wõtnud liiduga ühineda ja liidu juhatuse poolt selleks wastu wõetud, ja kui tema ühtlasi arwesse wõtaks seltside ja liitude registreerimise seaduse § 12., mis ütleb, et liitude registreerimisel tuleb iga üksiku liitu kuuluwa organisatsiooni nimetus juurde lisada, kes liikmetena registreeritud liitu kuuluwad, ühes nende esitajate allkirjadega, et siis härra siseministril oleks wäga lihtne olnud seda wormilist külge lahendada ja nõuda lähemast rahukogust liitu kuuluwate ühingute nimekirja, selleks, et seda esimest momenti selgitada. Kahjuks aga selle registreeritud põhikirja juures nimekirja mitte ei leidunud, ja kui see registreerimine sarnasel kujul siiski sündinud on, siis tuleb seda meie maksuwate seadustega mitte täiesti kokkukõlas olewaks pidada.

Nimekiri aga, mida härra minister juurde lisas oma ettepanekule, on mingisugune wäljawõte, kui ma ei eksi, siis selle ametiühisuste liidu sulgumisel leitud nimekirjast, mis on kokku seatud wist juba 1920 a. ja sellesse nimekirja on arwatawasti ülesse wõetud statistiliste andmete kogumiseks kõik ühingud, kõik maatöölise ametiühisused, kes sel ajal üldse tegutsesid, et teada, kelle poole pöörata ja kuhu kirjandust saata. Mind paneb imestama asjaolu, et kuna sulutud 229 tööliühisuse hulgas ka wäga palju niisuguseid ühinguid oli, kes mitu aastat üldse tegewust ei ole awaldanud, kes täiesti surnud ühisused olid ja ka oma liikmemaksu ei ole õiendanud, siiski sellejuures minister sulgumata on jätnud need puht III internatsionaali alusel seiswad ühisused, mis asutatud 1922 ja 1923 a. (J. Soots, põl.: Kas need peab ka sulguma?) Härra minister ei ole seda mitte teinud, tähendab, ei arwanud seda tarwilikuks. Tema põhjendas ja kaitses

aga omalajal tema poolt toimepandud aktsiooni sellega, et tema tahta sellega kommunistlikku liikumist häwitada, aga mitte töölisteliikumist, mitte töölisteühinguid üldse. Nüüd tuleb wälja, et see asi on läinud just wastupidises suunas. (J. Holberg, põl.: Ega see asi nii kergesti ei lähe!) Samuti ei ole kõik ühisused, mis nüüd sulatud on, sugugi teutsenud kominterni ja profinterni alusel. Mul on näituseks ühe ühisuse kohta teateid. Wastemõisa töölisteühisus on samuti kinnipandud töölisteühisuse nimekirjas, olgugi, et ta on astunud liitu 1920 a., siis alles, kui maatöölise liidus olid sotsiaaldemokraadid domineeriwal kohal, kui tema oli weel sotsiaaldemokraatide ja iseseiswate sotsialistide käes. Nii siis sai see ühisus ainult sellepärast, et ta sel ajal liidu liikmeks astus — Wastemõisa töölisteühisus — sulatud. (J. Soots, põl.: Ta on surnud?) Ei, tema on hinges! Tema on niiwõrd waol, et tema liikmetena on praegu registreeritud 30 asunikku ja peale selle weel 3 maatöölise. Tähendab, sel ühisusel on praegu weel 33 liiget ja selle ühisuse juhatuses on 2 tööerakondlast ja 1 sotsiaaldemokraat. See ühisus on praegugi weel sulatud. Omal ajal on see ühisus kõige kategoorilisemat protesti awaldanud maatöölise liidu poolt esitatud nõudmiste wastu, mis olid sihitud ühisuse praeguste juhtide nittewastuwõetawate otsuste maksmapanenemiseks. Nähtawasti on siis härra minister tarwilikuks arwanud ka neid karistada, kes wastupidises sihis talitanud ja kommunistlikkude nõudmiste täitmisest lahti öelnud. Seesama Wastemõisa ühisus ei ole mitte tarwilikuks arwanud oma liikmemaksu maatöölise ametiühisuste keskliidule 1920 a. saadik edasi maksta, sellest liidust on tema sellega wälja astunud. See on näide ühe ühisuse kohta, neid wõib weel terve rida ette tuua. (M. Martinson, põl.: Wäga julge oletus.) Siin on faktid. (M. Martinson, põl.: Üksikud ainult!) Ma kandsin teile ette terwelt 21 ühisust, mida minister ise wabastas, kas need on üksikud? Kõigest nendest asjaoludest selgub, et sulgudes töölisteühisusi üle terve riigi, astudes selle juures oma wõimupiiridest üle, härra minister tegutses kõigi meil makswate seadustega wastolus. Kui sel sulgumisel olid oma põhjused, siis igatahes mitte need, mis siin on ette toodud. Mina leian, et käesolew samm on igatahes wõrdlemisi üks raskematest sammudest.

dest, mida kodanline walitsus meil kunagi on astunud. Seda sammu tuleb hinnata väga tõsiselt, mina loen seda sarnaseks, mis otsekohe kuulub nuhtlusseaduse § 100 alla, kuna siin on rikutud otsekohe tegelikult makswat demokraatlikku riigikorda. See on õieti wägiwaldne rewolutsioon, mida juhitakse ülewalt poolt alla, nagu seda hindawad kõik õigusteadlased wälisriikides ja selle tõttu wõiks siin, kui asja sisuliselt wõtta, tegu kaunis raske kuriteona wõtta. Kui jääda puhtwormilisele alusele, siis on selge, et härra minister on oma peale wõtnud täita neid ülesandeid, mida ainult kohus wõib täita. Ja kui kohus, küsimust sisuliselt kaaludes, kellegi kohta peab tegema surmaotsuse, siis ei wõi ju mitte oletada, et politsei wõib enne kohtuotsust selle isiku maha tappa ja teise ilma saata. Siin on analoogilise, kuid juriidiliste isikute surmamisega tegemist, kuigi siin tegemist ei ole elawate isikute enneaegse surmamise, siis on siin enne kohtuotsust siseministri poolt omawoliliselt sulatud juriidilised isikud.

Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes panen mina ette wastu wõtta järgmised ülemineku-wormelid: 1) ametiühisuste ruumide sulgumise asjus:

„Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt esitatud arupärimise peale ametiühisuste ruumide sulgumise asjas, leiab Riigikogu, et ametiühisuste ruumide kinnipitseeerimisel kaitsepolitsei põhiseadust ja makswaid kohtupidamise seadusi rikkudes oma wõimupiiridest üle on astunud, teeb Wabariigi Walitsusele ülesandeks samme astuda süüdlaste wastutusele wõtmiseks ja läheb päewakorras edasi.“

2) 229 töölisühisuse sulgumise asjus:

„Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastust Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ja iseisewa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale 229 töölisühisuse sulgumise asjas leiab Riigikogu, et endine siseminister K. Einbund töölisühisuste sulgumisel makswaid seadusi rikkudes oma wõimupiirist üle on astunud ja läheb päewakorras edasi.“

P. Schütz (sd.): Siin on kõik töölisteühisused üle Eesti riigi sulatud. Neid süüdistatakse, et nemad on asunud III internatsionaali alusel ja riigiwastaselt on töötanud. Mis puutub töölisteühisuste al-

luwusesse kominternile ja nende kuritegewusesse, siis ei ole mul tööstustööliste ühingute kohta täpseid andmeid olemas, aga et need 98 maatöölise organisatsiooni III internatsionaali põhimõtetel seisaksid, seda ei usu küll härra Einbund, kes need ühisused sulgus, ka ise wististi mitte. Kui maatöölise organiseerija ja nende poliitilisele tegewusele lähedalseisja wõin tõendada isegi faktidega, et paljud neist sulatud ühisustest isegi kommunismi wastu wõitlemist üheks oma ülesandeks on pidanud. Et see nii on, selle tõenduseks luban enesele ühe sulatud ühisuse protokollidest, mis mul praegu käes on, mõned kohad ette lugeda, mis tema poliitilisesse aktiivsusesse puutuwad.

See on Hummuli walla töölisteühisus, kelle asutajaks mina olen olnud. Esimene poliitiline samm, mida ta tegi, oli esimesest üleriiklikust ametiühisuste kongressist osawõtmine. Kui kongressi saadik sellelt tagasi tuli, siis tegi tema aruande ja see on nii protokolleeritud: Protokoll nr. 3, koosolekust 21. septembril 1919 a. Kuulati ära ülemaalse ametiühisuste kongressi saadiku seltsimees Peeter Schütz'i aruanne kongressi käigust, kes seletas, et tema poolest koosoleku ajast protesteerides kongressilt lahkunud sellepärast, et seal kommunistlik poliitika läbi tahetud wiia. Koosolek, tema seletust ära kuulates, tegi otsuseks: tema tegewust ära kuulates, seda heaks kiita.

Siis II üleriiklikust maatöölise kongressist, mis kokku kutsuti 8., 9. ja 10. mail 1920 a. Tallinnas, otsustati jällegi osa wõtta. Protokoll nr. 4, koosolekust 6. aprillil 1920 a. Tehti saadikule kohuseks juhatause walimise juures hääletada sotsiaaldemokraadi poolt.

Pea tähendama, et ka sellel kongressil, millest ühisuse esitajana mina osa wõtsin, minu wäljaastumine kommunistide poolt väga waenulikult wastu wõeti.

Edasi, protokoll nr. 12, koosolek 1921 a. 16. jaanuaril otsustati Wiljandi maakonna põllutöölise ametiühisuste liitu astuda, nõudes, et kolmanda internatsionaali põhimõtte omakstunnistamise küsimus saaks ühisustes hääletamise alla pandud. Seekord tehti Wiljandi maakonna põllutöölise konwerentsil otsuseks, et Wiljandi maakonna põllutöölise ametiühisuste liit asub III internatsionaali alusel. Meie ühisus polnud sellega nõus ja nõudis sellelt liidult, et see selle küsimuse ühisuste hääletamisele paneks.

Edasi, protokoll nr. 2, koosolek 12. märtsil 1922 a. Otsustati Tallinna maatöölise ametiühisuste kongressile kaks saadikut saata. Arutati läbi kongressi päewakord. Esimese kongressi päewakorra-punkti, kongressi juhatuse walimise kohta, otsustati, et juhatusse tuleb walida neid, kes maatöölise organisatsioonide peale waatawad kui täiesti erapooletute ühisuste peale, kuhu iga tööline mahuks ilma tema poliitilise ilma waate peale waatamata, aga mitte neid, kes meid wägiwallaga katsuwad liita III internatsionaaliga.

Organiseerimise küsimuses Hummuli töölisteühisus konstateerib, et kodanline tagurlus sellepärast nii jultunult oma pead tõstab, et tööliste erakonnad isekeskis wõitlust peawad. See wõitlus killustab töörahwa ühist wäerinda ja annab kodanlastele waba wõimaluse oma äranägemise järele talitada. Selle järele arutati üksikasjaliselt teatud „töörahwa ühise wäerinna 12 nõudmist“ läbi, mis kongressil arutamisele pidid tulema, kõrwaldades nendest kommunistlikud põhimõtted. Internatsionaali küsimuses otsustati mitte mingisuguse internatsionaaliga ühineda. Kongressi saadikuteks waliti J. Mõtus ja P. Schütz, kuna iseseiswate kandidaat J. Mumm ainult 7 häält sai.

See on siis selle maatöölise ühingu poliitiline tegewus. Ma usun, et siin ei saa keegi tõendama tulla, et ühisus kommunistlik, ja demokraatlikule riigikorrale hädaohtlik on. Ja ma usun, et ma ei liialda, kui julgen tõendada, et Walga maakonna maatöölise ühingud suures enamuses samasisulised on. Ja siiski on nad kõik sulutud, peale Tõrwa töölisteühisuse. Mulle paistab, et meie siseministerium on oma arusaamise tööliste organisatsioonidest niisuguses sihis wälja arendanud, et kui tööliste organisatsiooniga tegemist on, seega juba makswa riigikorra kukutajaga, teiste sõnadega kommunistliku organisatsiooniga, ja pole muud, kui tarwis sulguda, ilma et oleks tarwis tema tegewust uurida, et kuritegewust, wõi kominternile alluwust kindlaks teha. Wõi tahtis endine siseminister, härra Einbund, oma walitsuses olemise ajal kordasaadetud teeneid põllumeestekogude eest, et omale „Kaja“ peatoimetaja kohta kindlustada, enne lahkumist weel wiimase wägitükiga kroonida. Mis sellest, kui see wägitükk seaduswastane on. Mooramees on oma töö teinud, Mooramees wõib minna. Kuna demokraatlikus riigis siseminister õigus-

liku korra ja kodanikkude julgeoleku eest walwel peaks olema, on siin hoopis wastupidi toimetatud. On sulutud ühe hoobiga 229 tööliste ametiühisust. Ühtlasi mõõda minnes on ka mõned Eesti iseseiswa sotsialistliku töölispartei osakonnad sulutud. Ühe sõnaga, on häwitatud ühe wõimsa käelligutusega kogu Eesti tööliikumine. Itaalia ja Hispaania diktaatorid ei julge niisuguse wägitükiga maha saada, pole ka ime, meie Eesti katub ikka Euroopa riikidele eeskujuks olla. Minule paistab isegi, et härra Einbund'il oli kawatsus Eesti wäikeseks Mussoliiniks tõusta, ja wõib olla, et ta seda isegi läbi oleks wiinud, kui tema walitsemise iga pikem oleks olnud, sest sellekohased ettewalmistused on tehtud. Minul oli juhuse hiljuti ühe maakonna poliitseiülemaga ühes wagunis sõita ja see härra jutustas suure waimustusega, kuidas Itaalias Mussoliini olla töölistel 1. mai pühitsemise ära keelanud. Ja see härra soowitas ka meil seda teha, kuigi see päew on meil makswa seadusega riigipühaks kuulutatud. Noh, kui siseminister niisuguste ilmawaadetega kõrgemad wõimukandjad maakondades kohtadele on paigutanud, siis wõib küll oletada, et härra Einbund'il ettewalmistused tehtud olid, et Mussoliini't järele aimata. Ja ütlege nüüd, mu härrad, kumbad on siis riigiwastased? Kas need sulutud maatöölise ühingud wõi siseministri ametnikud, kes maksward seadusi ei taha tunnustada.

O. Gustawson (is.): Wäga õpetlik riigile ja rahwale on, kui endised inimesed endid wahete wahel seljatagant waatlewad. Eriti õpetlik on aga see neile inimestele endile. Nii õpiwad nad endid õigemini hindama. Täna leidis härra endine minister Ipsberg wist küll esimest korda oma elus, kui lõpmata rumalalt endine walitsus mõnes küsimuses on talitanud. Samuti arwustas härra Einbund enast terawamalt ja tabawamalt, kui keegi teine seda ennem on teinud. Härra Einbund leidis, et eelmise päewakorra-punkti all käsitatud küsimuses on praegune walitsus talitanud lubamatalt kiiresti, kõiki asjaolusid mitte tarwilikult kaaludes. Härra Einbund lõi omale wastu rindu ja ütles: endiste walitsuste ajal ei olla sarnast pilla-palla otsustamist kunagi ette tulnud. Seal olla täie tõsidusega läbi kaalutud iga küsimus ja alles siis wastawad otsused tehtud. Need kaks küsimust aga, mille kohta käiwad kõne all olewad aru-

pärimised, nimelt ametiühisuste ruumide kinnipitserimine ja 229 töölisteühisuse sulgumine näitavad, kuidaswiisi endine walitsus, eriti aga siseminister härra Einbund'iga eesotsas, nende kahe küsimuse lahendamise puhul on talitanud. Siin on kiirus olnud sedawõrd suur, et peaks otse piinlik olema nendel härradel nüüd tagantjärele tulla ja teiste kohta rääkida korralikust asjaajamisest.

Mina ei taha peatuda ametiühisuste ruumide sulgumise juures. Selle küsimuse man on härra Jõeäär pikemalt peatunud. Küll aga tähaksin ma teha paar märkust 229 töölisteühisuse sulgumise kohta. Härra Einbund, sulgudes 229 töölisteühisust, ei ole tarwilikuks arwanud rehendada isegi kõige minimaalsemate korralikkusnõuetega. Võib olla, et selles õhkkonnas, milles toime tuli kõne all olev aktsioon, paratamata oli sarnane erakorraline kiirus: iga minut oli karta langesmist ja pidi sellepärast nelja kihutama. See langemise kabuhirm tingiski wist selle wiimase käelüütuse, millist meil Eestis enne nähtud ei ole, olgugi, et meil wäga paljude ja wäga wägewate surweawalduse aktidega maha on saadud. Härra siseminister Einbund ei arwanud tarwilikuks endale selgeks teha nende organisatsioonide iseloomu, millised ta ainsa shestiga tahtis häwitada. Kõik pandi kinni ühe ropsuga, olgu need töölisteühisused linnas wõi maal, tööliste spordiselts „Spartakus“ oma osakondadega wõi puhtpoliitiline Eestimaa töörahwa partei.

Kõik nad leiti süüdi olewat ühtewiisi ja suluti ühe ja sama otsusega. Sisuliselt aga lähewad spordiselts „Spartakus“ ja Eestimaa töörahwa partei ühelt poolt ja töölisteühisused maal ning linnas teiselt poolt suuresti üksteisest lahku oma konstruktsioonilt. Nüüd tagantjärele tuleb uus siseminister ja seletab, et maatöölise ametiühisuste liit ja üleriiklik töölisühisuste üldliit on siiski olnud midagi muud kui töörahwa partei ja spordiselts „Spartakus“. Ühed on keskkoonduused, millel puuduwad osakonnad ja millistesse wõiwad kuuluda wõi mitte kuuluda iseseiswalt registreeritud töölisühisused kohtade peal. Teised aga, Eestimaa töörahwa partei ja samuti spordiselts „Spartakus“, on organisatsioonid, mis töötawad iseseiswalt registreerimata osakondadega. Kui wiimaste juures wõib olla mõeldaw, et keskkoha sulgumisel automaatselt surewad osakonnad kohtadel, siis ei pea see seisukoht teiste organisatsioonide

juures mitte põrmugi paika. Töölisteühisuste sulgumisel oleks tulnud iga ühisuse kui täiesti iseseiswa üksuse juures kaaluda, kas nad on süüdi inkrimineeritawas süüteos wõi mitte. Seda aga tarwilikuks ei peetud, waid otsustati kogu küsimus ainsa ropsuga. Nüüd tagantjärele leitakse, et on mindud natuke liiale. Nähtawasti jagab uus siseminister härra Rõuk arwamist, et see „wäikene“ liialdus andeksantaw on. Härra Rõuk arwab, et tehtud wiga on parandatud pärast antud lisamäärusega. Kahjuks jättis ta aga seletamata, millal siseminister täiendawa määruse andis, kas sündis see paugupealt wõi hiljem. Ma oletan: see lisamäärus anti siis, kui Riigikogus oli tähelpanu juhitud sellele, kui pilla-palla ja kergemeelselt on talitanud siseminister, kõike organisatsioonide sulgudes ühe ropsuga — küsimata kas nad ühtewiisi süüdi wõi mitte. Härra minister tulgu ja öelgu, mis kuupäewal tähendatud lisamäärus keskkohast tehti. Aga kui oletadagi, et see lisamäärus sulgumisotsusele järgnes otsekohe, ei päästa seegi asja. Mis öeldakse selles seletuses. Seal loetletakse üles neli momenti, mis tulla iga ühisuse sulgumisel aluseks wõtta. Need momendid on järgmised:

1) Missuguse otsuse on ühisus ajutise seismapanemise määruses tähendatud keskorganisatsiooni liikmeks astumise kohta teinud;

2) kas on selts wõi ühisus otsustanud ühineda keskorganisatsiooni otsusega kominterni wõi profinterni platwormile asumise wõi nendega liitumise kohta;

3) kas on ühisus otsustanud omaks tunnistada „ühise wäerinna 12 nõudmist“ wõi nende elluwimmist teostada wõi toetada;

4) kas on ühisus oma esitajate kaudu osa wõtnud keskorganisatsiooni poolt korraldatud kongressidest ja kas walitud saadikutele on juhtnõõrid antud kongressil ühineda kominterni wõi profinterni kuuluwuse otsusega wõi „ühise wäerinna 12 nõudmisega“.

Need on siis neli surmapattu, milliste olemasolu konstateerides julgesti wõib teha otsuse ühisuse sulgumise kohta.

Aga isegi neid nelja momenti aluseks wõttes, ei ole mitme ühisuse juures jõutud kaugemale, kui sinna, et siseminister ise tagasi on wõtnud oma sulgumise otsuse 21 töölisteühisuse kohta. Nende wastu ei algatata enam kohtulikku asjarutamist. Kindel on aga, et samasugune wabastamise ettepanek tuleks teha mitte

21, waid wõib olla wiis korda kahekümneühe töölisteühisuse kohta. Ja seda järgmistel põhjustel.

Üheks surmapatuks loetakse lisamääruse järele see, kui teatud organisatsioon on keskkooenduse liikmeks astumise otsuse teinud. Järjekult — on mõne ühisuse kohta selgeks tehtud, et tema 1920, 1921 wõi 1922 a. teatud otsuse on wastu wõtnud, wõib asjaomase ühisuse paugu pealt sulguda. Lugu on aga sarnane, et otsused tehakse mitte igaweseks ajaks, waid ainult teatud aja kohta. On tõesti terve hulk ühisusi, kus omal ajal heaks kiidetud otsus ühineda profinterniga. Maatöölise kongressil on wastaw resolutsioon omal ajal küll wastu wõetud, aga seda otsust ei aktsepteeritud töölisteühisused oma praeguses koosseisus ja juhatuses enam mitte. Ühisusi nende praeguses koosseisus ei saa wastutama panna selle eest, mis aastat 2 ehk 3 tagasi on tehtud teiste poolt.

Edasi. Olgu tähendatud, et meil Eestis praegu ei ole ühtegi legaalselt poliitilist parteid, mis oleks wormaalselt kominterni kuuluw. Eestimaa töörahwa partei wõib olla on küll reklameerinud, et tema pooldab kominterni platwormi. Aga seegi partei ei kuulu kominterni wastuwõetute hulka, sest tema ei wasta neile nõuetele, mis komintern omas 21 wastuwõtmistingimuses üles seab.

Mis aga puutub 12 nõudmisesse, siis on siseminister siin oma suurtükiga hiljaks jäänud. Wõib öelda päris kindlasti, et 12 punkti hooaeg on juba seljataga. Nende 12 punktiga agiteeriti ja loodi meeoleolu 2 aastat tagasi — 1922 a. algul ja keskel. Pealegi ei sisalda need 12 punkti nähtawasti midagi, mis üles kutsuks makswa riigikorra kukutamisele. Sest muidu ei saa seletada seda, et enam kui 2 aasta kestel on nende populariseerimiseks agiteeritud küll suusõnaliselt, küll ajalehtedes, küll walimisplatwormides jne. Mina ei oska enesele ette kujutada ega uskuda, et energiline härra Einbund 2 aastat wõis sallida sarnast awalikku, mitte millegagi piiratud riikliku korra kukutamise ja julgeolekut ähwardawat tööd, ilma lille omalt poolt liigutamata. Nüüd aga, kus 12 nõudmist oma aja ära elanud, otsaga juba ajaloos on, leitakse äkki, et nende nõudmiste aktsepteerimine olla kuritegu, mis tingib töölisteühisuste kinnipaneku. Kaks aastat wõis kuritööd takistamatalt teha. Alles nüüd, kus need riigialuseid õonestawad punktid on koolnud oma loo-

mulikku surma, tuleb nende omaaegse pooldamise eest karistust kanda. Mina ei ole jurist ja wõib olla sellepärast ei saagi mina sarnasest peenest loogikast aru. (J. Piiskar, is.: P'eab aga Einbund'il pea olema, et sellest jagu saada!) Edasi. Härra Einbund on wahet teinud aktiivsete ja passiivsete töölisteühisuste wahel. (K. Einbund, põl.: Seda ei ole mina öelnud.) Seda ütlete Teie oma põhjenduses tööliste organisatsioonide sulgumise kohta. (K. Einbund, põl.: See on siseministri põhjendus, mitte aga Einbund'i!) Mina usun, et tollaegne siseminister ja härra Einbund üks ja sama isik oli. Passiivsete hulka loetakse ka sarnased ametiühisuste kesknõukogud, nagu Tartu ja Pärnu oma. Siseminister on ise tunnistanud: Tartu ja Pärnu ametiühisuste kesknõukogu tegewus olnud sedawõrd passiivne, et ei ole põhjust nende keskkooenduste sulgumiseks. (K. Einbund'i, põl. wahel h ü ü e.) Kohus ei ole oma otsust kõigi kohta weel teinud, ja see otsus, mis tehtud ongi, ei ole weel lõpulik, härra Einbund! On wõimalus edasi kaebada.

Meil on aga teada, et aktiivsemate ametiühisuste hulka peale Tallinna omade, waidlematalt kuuluwad Tartu ja Pärnu ametiühisused. Kui nüüd härra siseminister autoriteetselt leiab, et Tartu ja Pärnu ametiühisused oma tegewusega ei kuulu sulutawate hulka, siis arwan mina, et kogu riigis ei leidu ühtegi ametiühisust, mida wõiks sulguda. Ma ei suuda üldse aru saada nendest wahetegemise momentidest, millest wälja minnes ühisused on jagatud lammasteks ja sikkudeks. Missugune kõrgem strateegia ja juriidiline tarkus siin mõõduandew on olnud, seda ei ole meile härra Einbund enne öelnud, ja muidugi jätab tema selle tänagi ütlemata. Ma oletan aga, et siin ei ole tegemist millegi muuga, kui isikliku kapriisiga: Mina wõin nii teha ja teen nii! Ühed loen pidalitõbisteks, teised terweteks. Ühed panen kinni, teised lasen tegutseda. Ma arwan aga, et seda: kas töölisteühisustel olla wõi mitte olla, ei otsustata mitte isiklikkude kapriiside ja maitsete järele, waid millegi muu põhjal. Ma rõhutan weel kord: antud juhtumisel aga töölisteühisuste ühe- wõi teistsuguse saatuse otsustamine, on selle aktsiooni läbiwiimisel olnud härra Einbund'i isiklik kapriis.

Sulutud töölisteühisusi süüdistatakse makswa riigikorra kukutamises. Mina

tõmbaksin waid mõned jooned, milles see hirmus riigikorra kukutamine on seisnud. Wõtame näiteks Käru töölisteühisus Järwamaal. See töölisteühisus on tõepoolest osa wõtnud wiimasest maatöölise kongressist. Härra Einbund on aga nähtawasti unustanud, et see kongress peeti mitte läinud aastal ega ka mitte käesolewal, waid juba 2 aastat tagasi — 1922 a. märtsikuus. Pärast seda ei ole maatöölise ühisused ainustki kongressi pidanud. 1922 a. wastuwõetud otsused on nüüd tagantjärele saanud komistamiskiwiaks kaks aastat hiljem — 1924. Ma rõhutan weel kord: kui härra siseminister leidis, et maatöölise wiimasel kongressil 1922 a. wastuwõetud otsused makswale riigikorrale kardetawad, siis tema on kuriteoga maha saanud riigikorda kukutawate otsuste peale kunni siiamani wilistades ning nende peale reageerides alles nüüd, kus tähendatud otsustel enam mingisugust tegelikku tähtsust ei ole, kus neid enam ei mäletatagi ega katsutagi teostada. Nüüd tulla ja wanade otsuste põhjal teatud töölisteühisused paugu pealt kinni panna, on õrnalt öeldes absurdne. Nagu tähendasin, wõttis Käru töölisteühisus osa wiimasest maatöölise kongressist ja on härra Einbund'i attestatsiooni järele tegutsenud aktiivselt. Milles see aktiivsus on seisnud? Aga selles, et töölisteühisus on pidanud pidusid — kui palju, ei tea ma täpselt öelda — ja on korraldatud awalikka kõnekoosolekuid, kus on tawaliselt kõnelenud mitte kommunistid, waid meie rühma liikmed. Muud tegewust tähendatud ühisus awaldanud ei ole. Awalikult toimepandud piduõhtu wõi kõnekoosolek, see on siis tegewus, mis härra Einbund'i arusaamise järele on sihitud Eestis makswa riikliku korra kukutamiseks. Samuti läheks enam kui raskeks, kui tullakse ja tahetakse tõestada, et maatöölise ühisused üldse on tegutsenud makswa korra kukutamise suunas. Nende tegewus on arenenud kõige apoliitilisemal kujul, on samuti seisnud koosolekute pidamises ja pidude toimepanekus. Kuidas mõne piduõhtu, wõi kõnekoosolekuga, millest pealegi politsei osa wõtab, makswat korda üldse kukutada saadaks, sellest saab wast waid härra Einbund ühes härra Sooman'iga üksi aru.

Weel rohkem. Ühelt poolt seatakse üles wäide: töölisteühisused on sulutud sellepärast, et nad on kommunistlikud, on jaganud kommunistlikka tõekspidamisi.

Teiselt poolt tuleb aga uus siseminister härra Rõuk ja seletab Riigikogu kõnetoolilt: üks sulutud ühisustest on ühelhäälel otsustanud lahti lüüa maatöölise liidust sellepärast, et nimetatud liit oma tegewussuunaga ei olla ühisusele wastuwõetaw. Ühisus on protesteerinud otsuse wastu liituda profinterniga. Nüüd on aga härra Einbund selle töölisteühisuse kinni pannud põhjusel: ta pooldawat profinterniga liitumist. Puhta mõistusega ei ole siin midagi peale hakata. Siin peab mõistuse ühes loogikaga maha salgama ja sofistika juriidilised konksud karkudeks wõtma, et nõnda seletada wõida.

Ma nimetasin Käru töölisteühisust, mis alates 1922 a. suwest, kus meie partei lõhki läks ning kus kogunes ühelt poolt kominterni platwormi poolt Eesti iseseisew sotsialistlik tööliste partei ja teiselt poolt iseseisew sotsialistlik töölispartei, on alati olnud terawalt waenujalal nendega, kes pooldawad kommunistlikku taktikat. Ja nähtawasti sellepärast, et nemad ühiswäerindlastega wastolus, tuleb härra Einbund ja sulub selle ühisuse ettekäändel: tema wõitlewat kommunisti wastu Eestis. Härra Jõeäär'il on õigus, kui ta ütles: siin ei wõidelda kommunisti wastu, waid wastuoksi — kommunistliku mõttewiisi wastaste wastu. Siit ehk on seletataw härra Einbund'i kurikuulus lendlausegi: „Elagu kommunist“.

Ühe sulutud ühisuse kohta on härra Rõuk ise tõendanud — see oli profinterni ja kominterni wastane. Kindel on aga see, et mitmè teise ühisusegi kohta punkti pealt sedasama wõib tõendada ja tõestada.

Edasi. Tullis küsimuse juurde, kui kaugelt on sisuliselt üldse õigustatud 229 ühisuse kinnipanemine, peab konstateerima, et uuel siseministril härra Rõuk'il üle jõu käib sulgumist wääriliselt põhjendada. Kõigi oma katsete peale waatamata ettewõetud aktsiooni tagantjärele õigustada, ei ole see härra Rõuk'il õnnestanud. Härra Rõuk seab ülesse küsimuse, kas on kinnipandud liidud ja ühisused tegutsemisel oma põhikirjast kõrwale kaldunud, wõi makswate seadustega wastollu sattunud. Härra Rõuk leiab, et arupärimises see küsimus hoopis puutumata olla jätud ja loeb siit wälja, et arupärijad kaudselt tunnustawad nagu oleks siin tõepoolest tegemist olnud põhikirjast kõrwalekaldumisega ja makswate seadustega wastuollu sattumisega. Ma leiän: sarnane oletus on sootuks ekslik. Arupärimine seab terawalt üles küsimuse: kas

olid jaanuari-, weebruari- ja märtsikuul 1924 a. niisugused erakordsed olud, mis tingisid sarnase erakordse aktsiooni. Ja wastab sama selgelt: sarnaseid erakordseid olusid ja üldiseks ärewuseks põhjustandwaid sündmusi tol ajal Eestis ei olnud. Sedasama ütleb uus siseminister, härra Rõuk'ki. Selle külje juurde küsimuses tulen ma aga hiljem. Selle peale waatamata inkrimineeritawad kongressiotsused olid tehtud terwelt kaks aastat tagasi, et nad omal ajal olnud awalikult agiteeritawad, et wahepeal absoluut mitte midagi uut ega hullemat ei ole sündinud, et tehtud otsused suuremalt osalt juba unustushõlma magi wajunud, tullakse nüüd äkki ning lüüakse töölisühisuste ukseid kinni.

Kõige imelikum on, et terve sulgumise protseduur tahetakse läbi wiia 1906 ja 1916 aasta seaduste ja määruste põhjal, mis Wene ajutise walitsuse poolt on 1917 a. tühistatud. Härra Rõuk ei ole siin i-le täppi peale pannud. Tema ei ütle otsekohe, kas praegune walitsus Eestis tunnustab seda tühistamist wõi mitte. Kaudselt aga annab härra Rõuk mõista, et 1917 a. tühistamiseseadus on tehtud sedawõrd puudulikult, et sellega tõsiselt rehkendada ei saawat. Pidawat olema peale kohtu weel administratiiv wõim, kes wõiwat ühisusi sulguda kunni kohtuotsuseni. Mina ei tea mitte, millega härra Rõuk tahab põhjendada seda, et 1917 a. tühistamiseseadust mitte aktsepteerida. On kummaline: ühelt poolt wõetakse aktsiooni aluseks tühistamise seadus, teiselt poolt aga ei tunnustata sama seadust. Töölisühisuste sulgumise põhjenduses öeldakse, et see on sündinud 1917 a. § 7-da sama punkti põhjal, mis räägib sellest, et 1916 a. seadus on tühistatud, millest aga härra Rõuk'i seletuste põhjal wõib oletada, et seda tunnustada ei taheta.

Uhtaegu tahetakse lüüa kahe põhjendusega, millest üks aga tühistab teise.

Mind ei pane imestama, kui nii kaugele on jõutud, et mitte millegist hoolides sulutakse 229 töölisteühisust, ilma et waewaks wõetakse selgusele jõuda, kas selleks seaduslik alus olemas on. Siin on süüdi mitte niiwõrd ringkond, kuhu härra Einbund nüüd kuulub, kui Riigikogu enamus, kes oma järjekordse heakskiiduga iga aktsiooni puhul, mis siseminister kunagi ette wõtnud, on tähendatud härra apetiidi aplaks ja wähehooliwaks kaswatanud. Kõigil on teada, kuidas pahemalt poolt wõis tulla, ükskõik missuguse aru-

pärimisega — härra Einbund'i poliitika mõisteti enamuse poolt õigeaks igal tingimusel, alati wõttes härra Einbund'i seletusi kui puhast kulda. Nende juures ei kahelnud ükski walitsewa koalitsiooni rühmadesse kuuluw Riigikogu liige karwa wäärtki. Alles nüüd on demokraatlikul liidul ja tööerakonnal silmad lahti läinud selle kohta, kuipalju wõib üldse usaldada neid seletusi, mis sealtpoolt tulewad. Meil on meeles, kuidas härra Einbund tuli ja awalikult maha salgas endise Riigiwanema härra Päts'i ja praeguse Riigiwanema Akel'i wahel tekkinud intsidendi puhul selle, mis samal päewal mustwalge peal ilmus sama härra Einbund'i toimetusel ilmuwas „Kajas“. Ma mõtlen nimelt „Wanka Wstanka“ lugu. Igaüks neist wõis siis weenduda, kuiwõrd wabalt härra Einbund tõsiasjadega opereerida armastab ja kuiwõrd tõsiselt tema tõendus wõtta wõib. Härra Einbund, nähes, et tema poolt ette wõetud aktsioon juba ette leiab täieliku heakskiidu Riigikogu enamuse poolt, kaswas paratamatult nõnda kaugele, et tema ei wõinud lahkuda oma kõrgelt kohalt enne, kui paugu pealt sulguda terwelt 229 töölisühisust.

Uus siseminister ei jaga nähtawasti härra Einbund'i peawäidet: ühisused olla sulutud sellepärast, et nad töötawad makswa riigikorra kukutamiseks. Millegi muuga ei saa seletada tema sõnu. Siin ei taheta muidugi mitte öelda, nagu oleks nende ühingute ja liitude edasitegutsemine hädaohtlik olnud riigikorrale, nagu wõiks sellele riigipööre järgneda. Seda hädaohtu ei ole kardetud ei ennem, ega kardeta seda ka nüüd.

Kui aga see peargument ära langeb, mis siis õieti üle jääb tarwe põhjendamiseks, et arreteerimised ja töölisteühisuste sulgumine tarwilik oli. Kõik need arreteerimised ja töölisteühisuste sulgumised on läbi wiidud ettekäändel: siin olla kaalul riiklik julgeolek, praegu maksew riiklik kord. Uus siseminister härra Rõuk tuleb aga ja ütleb awameelselt, et meil seda hädaohtu karta ei olla, seda ei olla enne olnud, ega saawat edaspidigi olema. Kui see tõesti nii on, milleks oli siis üldse tarwis ühisusi sulguda, milleks arreteerimisi toime panna. Härra Rõuk on sellegi küsimuse peale katsunud wastust leida. See wastus on weel imelikum. Härra Rõuk leiab nimelt järgmist: Siin on teine ja wõib olla hoopis tähtsam hädaoht ja nimelt see, et seadust, wõib olla mitte wastawat demokraatliku riigi mõistele,

kui ikkagi seadust, mis praegu maksew, on kõige otsekohesemal wiisil tallatud. See olla siis peapõhjus ühisuste sulgumiseks. Ma ei tea, missugusest seadusest siin härra siseminister kõneles. See ei ole ka mitte tähtis. Tähtis on kõrwalisena rõhutatud teine moment. Härra siseminister ütleb awameelselt, seadus wõib olla on wastolus demokraatliku riigi põhimõtetega, aga et ta juba kord seadus on, siis tuleb kodanikka tema austamisele ja seadusest kinnipidamisele sundida. Härra Rõuk lisab juurde, et meie riigi kodanikud üldse enam seadusest tarwiliselt lugu ei pidawat ja et kodanikka — eestkätt muidugi töölistkonda — olla tarwis sundida seadusi austama, selleks ollagi tarwis olnud arreteerida pealt 200 inimese ja sulguda 229 töölisteühisust.

Mina arwan, et siin hädaoht teisest küljest hoopis suurem on. Kui härra Rõuk ise tunnistab, et seadused, mis pärit Wene ajast, ei wasta demokraatlikule riigikorralt nii demokraatliku riigi põhiseadusele, siis on natukene pentsik nõuda, et neist seadustest tuleb iga hinna eest kinni pidada ja kõiki kodanikka sundida neid austama. Kui seda siiski tahetakse teha, siis arwan, et kodanikkudes häwitatakse selle surwega palju suurem wara, häwitatakse lugupidamine demokraatlikust korrast. Selles õieti meie põhipatt seisabki, et demokraatlikku riiki, mille põhiseadus deklareerib terwe rea kodanikkude põhiõigusi, walitsetakse seaduste põhjal, mis pärit isewalitsuslikust tsariajast. Siin on karjuw wastolu. Ja mis ime siis, kui laialistel kodanikkude kihtidel kipub segi minema wahe demokraatliku ja tsaristliku riigikorra wahel, ning järjest terawamalt seatakse üles küsimus: mille pooldest siis õieti meie riigikord tsariaegsest korrast erineb. Minul isiklikult ei ole koosolekutel olnud piinlikumat momenti, kui see, kus tulewad lihtinimesed küsimisega: mis see demokraatlik kord meile on andnud? Teie näete ju: ühisused pannakse paugupealt kinni, inimesi arreteeritakse ühe sõnaga sadade kaupa, töölisteühisuste ruumid pitseeritakse kinni, — tehakse kõik, mis tehti tsariajalgi. Seletage nendele inimestele, et demokraatlik kord praegu on halb sellepärast, et seda halwasti teostatakse. On piinlik, kui demokraatlikku korda blameeritakse sedawõrd, et kodanikud praegusest korrast igatsewad tagasi tsariaegse korra juurde. Mina arwan, et nendel, kes praegu meie sisepoliitikat juhiwad, tuleks

nimelt seda hädaohtu palju tõsisemalt arwestada. Kui aga minnakse tsariajast kaugemalegi ja lubatakse endale rohkem, kui seda tsariaegsed seadusedki wõimaldawad, siis ei kindlustata sellega demokraatlikku korda waid häwitatakse lugupidamine sellest korrast. Kui teie iga hinnaga tahate austama sundida kodanikka kõiki tsariaegseid seadusi, mis tühistamata, mis aga ei wasta demokraatlikule korralt, siis teadke, et siin hädaoht tekib demokraatliku korra mahakäimise näol kodanikkude kontos. Eriti see aktsioon, mis on maksma läinud 229 töölisteühisuse olemasolu, tõendab liigne kord, et meie riigi sisepoliitikas ei ole läbi löönud põhimõtte, mis wabariigi põhiseadus üles seab, kõneledes kodanikkude õiguste kindlustamisest, waid wastuoksa: siin tahetakse täie auruga käia tsariaegsete tõekspidamiste järele. Härra Rõuk leiab selles suure hädaohtu kui surweaktsioonidega kodanikkudele peale ei sunnita lugupidamist seadustest, mis kindlustawad tsariaegseid wõtteid ja walitsemiswiise. Mitte sellepärast ärgu oldagu hirmul. Hoolitsetagu parem selle eest, et demokraatlikku korda teostatakse suunas, kus kodanik oma igapäewases eluski tunneb: on määratu wahe endise tsariaegse ja praeguse demokraatliku korra wahel. Kui aga endise auruga edasi sõidetakse, siis sõidetakse lõpuks sedawõrd tagasi, et kodanikud demokraatliku korra manawad maapõhja.

Siseminister T. Rõuk: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Niihästi esimene kui ka wiimane kõneleja lõpetas ühe ja sama wäitega, et tsariaegsed seadused tulewad täielikult kõrwale heita. Pean ütleva, et walitsusel, kui täidesaatawal wõimul, puudub igasugune wõimalus neid kõrwale heita wõi mitte täita. Ma tahaksin ainult niipalju tähendada selle esimese seaduse kohta, mis härra Jõeäär siin ette tõi, nimelt kriminaalkohtupidamise seaduse kohta, et see seadus on antud wälja sel ajal, nimelt 1864 a., kus Wenemaa reformide teele asus. Selle seaduse kohta peab ühte ütleva ja see on üldiselt tuntud, et see kriminaalkohtupidamise seadus ei ole kaugeltki mitte kõige halwem, ei ole kaugeltki mitte tagurline ja kui teda wõrrelda teiste maade kriminaalkohtupidamise seadustega, siis peab küll ütleva, et Wene kriminaalkohtupidamise seadused, mis ka meil seadusandlikus korrast maksma pandud, on ühed paremad. Selle wastu ei saa keegi waielda.

Mis puutub teise seadusesse, mis härra Gustawson siin ette tõi ja mis käsitab seltsisid ning ühinguid, siis peab ütlemä, et see paragrahw puht-tsaariaegsest seadusest on mahutatud heakorra ja julgeoleku seadusesse. See on paragrahw, mis andis siseministrile täieliku õiguse seltsisid otsekohe sulguda. See seadus on oma makswuse kaotanud ja maksma on pandud selle asemele paragrahw, milles öeldakse, et seltsid wõiwad täiesti sulatud saada ainult kohtuotsuse põhjal. On selge, et siseministril seltside sulgumise õigust ei ole, tegelikult ei ole eelmine siseminister seda õigust ka tarwitanud, waid on ühinguid ainult ajutiselt seisma pannud. Sisuliselt seisab wahe selles, et ajutine sulgumine on takistusabinõu kuritegu edasi toimetada, ning täielik sulgumine sünnib kohtu poolt. Ajutise seismapaneku juures kestab ühingu tegewuse katkemine lühikest aega. Nii et sisuliselt on siin suur wahe. Need kuberneride ja linna-pealikute õigused on üle läinud siseministrile.

See takistusabinõu, kiires korras ühingute tegewust ajutiselt sulguda, peab administratsioonil olema, sest on ju seisukordi, kus administratsioonil tingimata tarwilik on teatud organisatsiooni tegewust katkestada ühel ehk teisel põhjusel, näituseks, kui see organisatsioon muutub riigile kardetawaks. Ma räägin teoreetiliselt, üldiselt, see ei käi mitte käesolewa juhtumise kohta. Nii siis näeme, et administratsioon peab wõima ajutiselt, ilma et ühingu tegewust lõpulikult sulguda, tema tegewust katkestada, kui see ühing muutub ühiskonnale hädaohhtlikuks ja see õigus on administratsioonil ka igas kultuurriigis olemas. Need ühingud ei ole sulatud 1906 aasta seadusega, nad ei ole kinni pandud jäädawalt, waid on ainult ajutiselt seisma pandud.

Edasi tahaks mina peatada selle ruumide sulgumise juures ja wastata mõne küsimusega härra Jõeäär'ile. Mis puutub § 1035-sse, siis oli minul juba juhus selle peale tähelpanu juhtida, et § 1035 kõige oma märkustega käsitab politsei tegewust poliitilise kuritegewuse alal ja et tema on 1917 aastal ära kaotatud Wene ajutise walitsuse poolt, nii, et Eestis ta kunagi maksnud ei ole, mille tõttu tal wõib olla ainult ajalooline tähtsus. Samuti ei wõi käsitatud saada § 261 oma märkidega, mis käsitab sandarmeeria tegewust. Üldse ei ole ju wormaalselt mingit wahet kriminaalpolitsei ja kaitsepolitsei wahel,

ainult oma korraldusega on kaitsepolitsei muutunud puhtpoliitiliseks politseiks. Kriminaal-kohtupidamise seaduses pole üldse juttu, et ruumid, kui sarnased pitseeritud saada ei wõi, ja kuigi seadus otsekohe sellest ei räägi, siis sellepärast, et seaduses üldse konkreetseid juhtumisi üles lugeda ei wõi. § 373 räägib ruumidest, tubadest jne. siin küsitakse, et kui tekib seisukord, et tingimata waja on ruumisid pitseerida ja kui seal inimesed sees elawad, ning selletõttu ometi pitseerida ei saa, et mis siis teha. Arusaadawalt ei pitseerita siis ruumisid, aga käesolewal juhtumisel nähtawasti oli siiski wõimalik seda teha, ilma et selleks suuri takistusi oleks olnud.

Edasi ei taha mina üldse liiga palju sisulise külje juures peatada, sest et siin wormiline külg on tähtis. Sisuliselt ei ole siseministeeriumi esitajatel wõimalust olnud selle materjaaliga põhjalikult tutvuneda, sest, et see materjaal on kohtuwõimude käes ja puudus igasugune wõimalus asja põhjalikult läbi waadata. Kui kaitsepolitsei poolt alatud juurdlusel saadud materjaal on antud kohtuwõimude kätte, siis wõib tehtud otsust muuta ka ainult kohtuwõim ja teadupärast tulebki see asi warsti kohtus arutamisele.

See ruumidesulgumine on ainult üks aktsioon terwest protsessist ja ei tule muidugi mitte eraldi arutamisele, kas see samm on õigustatud wõi mitte, ei kuulu minu ülesannete hulka seda sammu õigustada, sest see samm kuulub kohtu kompetentsi.

Mis puutub nüüd weel mõnesse küsimusesse, nii näiteks: selle 24 tunni kohta, mille wäljel politsei peab kohtu-uurijale süüteost teatama, siis on see kahtlemata õige. Kuid seda ühe wäikese sisulise parandusega. Iga süütegu, iga juhus, mis wõib kwalifitseeritud saada kui kuritegu, saab teatawaks kohtuwõimudele politsei kaudu, kuid alles peale seda, kui politsei selgusele jõudnud, kas oli käesolewal juhtumisel tegemist teoga, mis makswate seadustega wastollu on sattunud. Enne seda, kui juurdlust alustada, peab üks ehk teine wõim selgusele jõudma, kas on siin kuriteoga, kui sarnasega tegemist. See on wajalik selleks, et mitte iga sündmuse puhul, mis iseenesest süüteo laadi kannab, kodanikud ei saaks juurdlemisele ligi tõmmatud jne. See ei ole maksew mitte ainult poliitilise kuriteo, waid see on maksew ka üldkuriteo kohta. Seal on just samasugune kord.

Igal juhusel peab politsei selgusele jõudma, kas üldse oli kuritegu, enne seda aga käib nõndanimetatud teadete korjamine. Kordan, et see sarnane kord maksab mitte ainult poliitilistes kuritegudes, vaid ka üldistes kuritegudes, kus kuriteo jälgimine kestab sagedasti aastate kaupa, enne kui tema juurdluse staadiumini jõuab.

Asja juurde lisatud materjaalide kohta pean tähendama, et see puutub otsekohe kohtuwõimu tegewusse.

Kas nad toodi füüsiliselt wõi mingisugusel teisel teel ära? Kui palju ära wõeti ja kuipalju seal akti juurde lisati? Ei tea. Igatahes on kindel, et terve rida asitõendusid kohale jäi, kuid ka terve hobusekoorem lisati neid aktile juurde.

Puhtwormiliselt esimese arupärimise peale wastates, jättes kõrwale kõik sisulised arutamised, peab tähendama, et ka kõige parema tahtmise juures peale selle, kui see asi anti kohtuwõimudele, puudus kaitsepolitseil igasugune wõimalus ruumid awada, ilma sellekohase kohtu-uuri ja otsuseta. Niipea, kui see otsus saadi, wabastati need ruumid.

Mis puutub nüüd nende 8 päewa kohta, siis need on waieldawad. Kuid ka siin peab ütleva, et ka juurdlus toimetati 21. jaanuarist alates otsekohese prokuratuuri juhatusel all. Ei saa alata ühtegi juurdlust, kui selle kohta ei ole prokuratuuri nõusolekut ehk käsku.

Samale seisukohale peaks ka käesolewal juhusel asuma sulatud seltside kohta. Peab jätma igatahes kõrwale katsuda põhjendada, kuiwõrd need seltsid kuritegelised on, kuipalju nad oma põhikirjast olid kõrwale kaldunud. Selles osas, mis Tallinna-Haapsalu rahukogu piirkonda kuulub, on otsus juba tehtud. Mis aga teistesse rahukogu piirkondadesse puutub, siis seal otsuseid weel ei ole. (W a h e l h ü ü e.)

See on kohtu protsessuaal külg ja siin ei saa muidugi mõista siseministrile etteheiteid teha. Seal on oma edasikaebamise kord ja kõigeparema tahtmise juures ei saa siseministeerium käskida wõi märku anda, et kohus tingimata asjaosalisi wälja kutsuks wõi annaks teada. Materjaalid anti siseministeeriumi poolt, aga misugune wahekord on ühingu ja kohtu wahel, seda ma kahjuks ei tea. Kohtuotsuse ärakiri on mul olemas. Sellega on sulatud terve rida maatöölise ühinguid Harjumaal, samuti ka maatöölise ühiste üleriiklik liit. Siis on sulatud weel

spordiselts „Spartakus“ ja Eesti töörahwa partei. Wiimased kaks on kõigi oma osakondadega sulatud. Mis aga kahesse esimesesse puutub, siis loeb Tallinna-Haapsalu rahukogu enesele alluwateks ainult neid, mis tema piirkonda kuuluvad. Mis teistesse puutub, siis kuuluvad nad kohtutele nende registreerimise järele.

Niipalju peaks aga nende ühingute kohta ütleva, et siseministeeriumil wõi kaitsepolitseil olid mitte ainult statistilised andmed, mitte ainult statistiline nimekiri selle kohta, et need ja need maatöölise ametiühisused maatöölise üleriiklikku liitu kuuluvad, vaid seal oli terve rida materjaale, mis tõendawad, et need tunnistawad kominterni platwormi omaks. (W a h e l h ü ü e.) See on õigus. Mina ei tea, ka kaitsepolitsei nähtawasti mitte, kas need andmed, mis leiti kohapealt, maatöölise ametiühisuste liidust, kas need olid kogemata wõi olid nad sihilikult sinna sisse kantud, selle kohta puuduvad andmed. Kindel on aga see, et nad ei olnud mitte üksi koduseks tarwitamiseks, vaid neid tarwitati ka wälismaal. Ma ütlen, need andmed olid küllalt kaaluwad selleks, et nende tegewust ajutiselt seisma panna. Seal on terve rea ühiste kohta, millest ka siin jutt oli, otsekohe selge, et nad on asunud wastupidisele seisukohale ja sarnaste ühiste sulgumine oleks olnud ülekohus. Härra Gustawsoni küsimise pealt tähendan, et 26. märtsil täiendaw ettekirjutus politseile on saadetud, et sarnaseid ühisi ei tule ajutiselt seisma panna ja tuleb neil lubada edasi tegutseda. Härra Schütz'i poolt on ette toodud Hummuli maatöölise ühisus. Ka siin pean ütleva, et sarnane eksitus oli. Süüdlased selles said karistatud. Eksitusi wõib ikkagi ette tulla ja pealegi, see ei olnud ju mitte kaua. Ka 21 ühisuse kohta on määrus tagasi wõetud ja nad ei ole tegelikult karistada saanud. Need ei ole oma tegewuses takistatud, määrused on muudetud ja nad tegutsewad edasi endist wiisi. Siis siin tähendati järgmist, et sel ajal, kui ma arupärimise peale wastasin, ainult 4. ühingu kohta teated on tulnud. Ma ei tahtnud sel korral ütelda, et ainult 4. ühingu kohta üldse on teated olemas, vaid ma tahtsin ütelda, et 4. sarnase kohta, kes profinterni ei olnud omaks tunistanud. Nüüd on aga neid teateid rohkem, nimelt 21 kohta. Mis puutub aga Hummuli ühingusse, siis puuduvad sellekohased andmed kaitsepolitseil. Kuid kindel on see, niipea kui selgub asi Hummuli

kohta, siis mingisugust kahtlust ei ole. et Hummuli ühingut ükski politsei ei sulu. (Wahel hüüe: Ta on kinni pandud.) Meil puuduvad selleks arwami-seks andmed.

Härra Gustawson tähendas, et üks iseseiswa sotsialistliku töölispartei osakond on sulatud. Selle kohta pean ma tähendama, et süüdlased saawad karistatud. Aparaat ei ole ju kõige ideaalsem. Ka kõige ideaalsemate inimeste juures juhtuwad wead. See on õigus, siin oli wiga. (J. Wain, sd.: Kaitsepolitsei ülem sai kolme politsei ülemaks.) Ei, ta ei ole weel mitte saanud. Ja selles asjas ei eksinud mitte kaitsepolitsei, waid välispolitsei.

Lõpuks, mis puutub sellesse, kas on mõtet üldse jälgida seltsisid, kui nemad on üht, wõi teist kuritegu toime pannud kaks aastat warem? Siin peab ütlema, et üldiselt on kindel, et sarnaste ühingute kaudu tegutsewad pörandaalused ühingud. Sarnased ühingud on osalt üks osa pörandaalustest ühingutest, nende oma tegelaste tõenduste järele. See on roti sabaots, mis wälja pistetakse pöranda alt, ühe tegelase kujuka ütelse järele. Kui üht, ehk teist kuritegu jälgitakse, siis ei ole see kuritegu weel ühiskonna julgeolekule hädaohtlik otsekohe, kui teda jälgitakse, siis just sellepärast, et tema kuritegu on. Ei saa kunagi nõuda üksiku seaduswastase tegewuse juures, et see jälgiw aparaat üht kuritegu loeks hädaohtlikuks riiklikust seisukohast ja teist mitte. Kui leitakse, et üks ehk teine kuritegu ei ole hädaohtlik ühiskonnale ja teda ei peaks üldse mitte jälgima, siis oleks otsekohe järeldus, et tuleb anda wälja wastaw seadus, mis kaotaks ära selle jälgimise. Kui leitakse, et poliitiline kuritegewus üldse jälgitud ei tarwitse saada, siis tuleb wastaw seadus wälja anda, ja siis on kõigile selge, et neid jälgida ei tule. Kui aga meil on maksmas seaduse paragrahwid, mis riiklikku kuritegu keelawad, ja seda kriminaalseadust ei ole muudetud, kui need seadused maksawad, siis peab ka see aparaat, kelle peal selle seaduse täitmine lasub, selle seaduse järele käima.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on faktiliseks märkuseks Riigikogu liikmel Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Härra siseminister ütles omas seletuses, et ei olla käidud mitte ainult nimekirja järele, waid politseil ja wististi ka kohtul on olnud weel teisi

andmeid selle kohta, et kõik need maatöölise ühingud on kuulunud maatöölise liitu. See wäide ei wasta tõele nimelt sellepärast, et maatöölise liidus peeti ainult ühingute nimekirja, milles oli suur hulk ühinguid, kes kunagi ei ole kuulunud liidu liikmeks. Nemad olid liidu nimekirjas ainult sellepärast, et loodeti neid wõita liidu liikmeks. Neile saadeti ringkirju, mis kõigile ühingutele olid määratud sellepeale waatamata, kas nemad liidu liikmeks olid astunud, wõi mitte. Edasi, teine tundemärk, liidu liikmemaksu maksimum: nendest ühingutest on tubli $\frac{1}{4}$, kes ei ole maatöölise liidule 2—3 aasta jooksul mitte ühte pennigi maksnud liikmemaksu. Ja sellepärast ei wõiks neid mitte liidu liikmeks lugeda, kuna pealegi paljud neist ei ole enam mitu aastat üldse tegutsenud. Sarnaseid ühinguid on terve hulk.

Sulatud ühingute nimekirjas on ka sarnased ühingud, kes alles hoopis asutamata, näiteks Kabala ühisus Wiljandi maal, mis figureerib küll liidu nimekirjas ja ka sulatud ühingute nimekirjas ajalehes. Tema sattu nimekirja sellepärast, et seal tehti kellegile seltsimehele ülesandeks ühisus asutada, aga see ühisus jäi asutamata, ja on asutamata tänapäewani.

Siis edasi. Läänud sügisel, kui oli wiimane liidu nõukogu koosolek, esines selleaegne liidu juhatus esimees aruandega ja ütles, et energilise tegewuse tõttu on läinud korda umbes 60 ühingut jällegi kuidagi wiisi tegewusse rakendada. Teised, tähendab tublisti $\frac{1}{2}$ ühingutest olid sel silmapilgul ja on wist praegugi täiesti surnud. Kuidas neid surnud ühinguid saadi liigeteks lugeda ja missugused andmed politseil ja siseministril selle kohta olid, see on igatahes saladus. Siin esitatud faktilisi andmeid tean sellepärast, et olen liidu juhatusesse liige, olen liidu protokolle ja dokumente näinud ja tean kuidas nendega lugu oli. (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Liigandi poolt on esitatud lihtüleminekuwormel.

O. Liigand (rhw.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Mis puutub töölisteühisuste sulgumisesse, missugune tegewus wastawa kohtuotsusega juba osalt õigeks on tunnistatud, sest et need ühisused riigiwastasteks organisatsioonideks olid ühinenud, siis ei wõiks kellegil kahtlust olla selle kohta, et siin seadusepärast talitatakse on. Niisama on

härri siseministri seletustest selgunud, et ka ametiühisuste ajutiseks sulgumiseks alus ei ole puudunud. Nad on kinni pandud seaduslikus korras ja ainult senniks, kunni see tarwilik on olnud. Tarwiduse möödaminekul on nad jälle wabastatud ja praegu on nad kõik wabad. Kõike seda tähele pannes pole meil põhjust seda asja siin laiemalt arutada ja sellepärast panen ette lihtülemineku-wormeliga päewakorras edasi minna.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Ära lugeda!) Nõutakse äralugemist. Palun siis uuesti. (Hääletatakse.) Poolt on 21 häält, vastu 19, sellega on otsustatud koosolek lõpetada.

Koosolek lõpeb kell 2.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.

